

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2014

Daniela Krylová

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

Diplomová práce

Daniela Krylová

Využití výtvarného projektu na 1. stupni

základní školy

„Já a můj svět“

Olomouc 2014

Vedoucí práce: Mgr. Petr Exler, PhD.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila pouze pramenů uvedených v seznamu literatury.

V Dalově dne 10. dubna 2014

Daniela Krylová

Poděkování

Děkuji vedoucímu své diplomové práce, Mgr. Petru Exlerovi, PhD., za cenné rady a připomínky.

Mé poděkování patří také paní učitelce a žákům 4. ročníku Základní školy Svatoplukova za poskytnutí prostoru pro realizaci praktické části diplomové práce.

Obsah

Úvod	5
Teoretická část	9
1 Charakteristika období mladšího školního věku	9
1.1 Dítě připravené na školu	9
1.2 Tělesný vývoj a rozvoj motoriky	10
1.3 Psychický vývoj	11
1.3.1 Vývoj poznávacích procesů	12
1.3.2 Citový a sociální vývoj	13
2 Dětský výtvarný projev	14
2.1 Vývojová stádia dětského výtvarného projevu	15
2.1.1 Stádium spontánního výtvarného projevu (0 - 8 let)	15
2.1.2 Stádium krize výtvarného projevu (9 - 10 let)	16
2.1.3 Stádium výtvarného projevu dospívajících	17
2.2 Charakteristické znaky dětského výtvarného projevu	17
3 Výtvarná výchova na 1. stupni ZŠ	19
3.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	19
3.1.1 Vzdělávací oblast Umění a kultura	20
3.1.2 Klíčové kompetence	22
3.1.3 Očekávané výstupy oboru Výtvarná výchova pro období 1. stupně	24
3.1.4 Průřezová témata	25
4 Osobnostní a sociální výchova, její přínos	27
4.1 Tematické okruhy osobnostní a sociální výchovy	28
4.1.1 Osobnostní rozvoj	28
4.1.2 Sociální rozvoj	30
4.1.3 Mravní rozvoj	31
4.2 Metody a principy OSV	32
4.2.1 Některé vybrané metody OSV:	32
4.2.2 Principy OSV	33
5 Projekt a projektová metoda	35
5.1 Vymezení pojmu	35
5.2 Kořeny projektové metody - historická zmínka	36
5.3 Základní rysy projektu	37

5.4	Druhy projektů	37
5.5	Postup při realizaci projektu	39
5.5.1	Volba situace - téma, podnět	39
5.5.2	Plánování	39
5.5.3	Realizace a prezentace projektu	40
5.5.4	Hodnocení projektu - reflexe	40
5.6	Pravidla pro úspěšné vedení projektu	41
5.7	Projekty ve výtvarné výchově	41
	PRAKTICKÁ ČÁST	43
6	Výtvarný projekt „Já a můj svět“	43
6.1	Cíle a charakter výtvarného projektu	43
6.1.1	Vzdělávací cíle projektu:	44
6.1.2	Očekávaný výstup vzhledem k RVP ZV:	44
6.1.3	Jakých průřezových témat se projekt dotýkal:	44
6.1.4	Jaké klíčové kompetence byly rozvíjeny:	45
6.1.5	Charakteristika třídy	45
6.2	Průběh projektu	46
6.2.1	Seznamovací hodina	46
6.2.2	Rodinný erb	49
6.2.3	Můj dům, můj pokoj	53
6.2.4	Odvaha	57
6.2.5	Jak vidím sám sebe a jak mě vidí ostatní?	61
6.2.6	Volný čas	64
6.2.7	Místo, kde je mi dobře	68
6.2.8	Mandala	72
6.2.9	Strach	77
6.2.10	Nejlepší den ze všech	81
6.2.11	Pohled do budoucnosti	85
6.3	Prezentace projektu	90
6.4	Hodnocení projektu - reflexe	91
	ZÁVĚR	93

Úvod

„Svět je takový, jací jsme my sami.“

Deepak Chopra

A můžeme ihned dodat, že bude takový, jaké budou naše děti. Dejme dětem ten nejlepší základ a ony nám to oplatí lepším světem. Ačkoliv by předchozí věty mohly budít dojem klišé, zamysleme-li se hlouběji nad úrovní našeho bytí a stavu dnešního světa, musíme jim dát za pravdu. Lidstvo proniká do stále větších podrobností a znalostí o světě kolem, získává poznatky, o kterých se generacím dříve ani nesnilo, hledá cesty jak zjednodušit a usnadnit život člověku, vyvíjí technologie a nové způsoby léčby a - ano, stále hledá i cestu, jak efektivně vzdělávat a vychovávat své děti.

Děti v pojetí našeho světa, naší doby a kultury, se staly středobodem našeho života. Jsou jeho smyslem, jim patří naše láska, naděje v budoucnost, vše konáme se zřetelem na jejich zdravý a šťastný život. Ale nebylo tomu tak vždy. Pojetí dítěte a dětství se v kontextu dějin velice lišilo od toho současného. Například naše romantické představy o středověku vytvářené filmovým či literárním průmyslem se ani trochu neshodují se skutečným životem tehdejších lidí. Jsou nám předkládány líbivé a působivé příběhy o statečných rytířích, krásných paních, ale jak se lidem v té době žilo doopravdy, jak byly vychovávány děti, o tom se ve filmech nedozvíme vůbec nic. Zabýváme-li se více tímto tématem, dospějeme ke zjištění a skutečnostem, které mohou slabší povaze nahnat husí kůži. Dozvídáme se o utrpeních, kterými si děti během výchovy minulých staletí procházely. Ve středověku byly děti vnímány jako nástroj sil zla, jejich přirozené projevy jako hříšné, děti byly přísně trestány za jakékoliv projevy, které se neshodovaly s učením církve o ctnostném životě jako přípravě duše na posmrtný život. Matky, jež se chovaly intuitivně, chtěly pochovat své děti, pohoupat je, byly nazvány sobeckými, jednajícími proti zájmu jejich dětí, protože je podporují v hříšném chování. Dětství nemělo žádnou hodnotu ani status. Na děti bylo pohlíženo jako na nedokonalé bytosti bez rozumu, bez řeči, a pouze přísná výchova, pokora a odříkání, je mohla spasit a přivést k dokonalosti - dospělosti.

Z našeho úhlu pohledu byly děti týrány, ale mějme také na zřeteli dobový kontext a nesudme tak přísně. Podle Z. Heluse (2009) naši předkové své děti bezesporu milovali a prohřešky, jichž se na nich dopouštěli, jsou v podstatné míře vyjádřením dobových

životních okolností, stavu lidského vědomí, rozvinutosti kultury mezilidských vztahů. Postupně se lidstvo dopracovalo k touze pochopit samo sebe, a tím se také muselo začít zabývat fenoménem dětství.

Za zlomový okamžik objevu dítěte a dětství je považován okamžik, kdy J. J. Rousseau napsal spis *Emil, čili o výchově* z roku 1762, v němž zdůrazňuje citlivou výchovu dítěte a život v souladu s přírodou. Podstatou jeho učení byla převratná myšlenka, že člověk se rodí dobrý, jeho přirozenost je dobrá a tudíž i děti jsou nevinné a dobré, a kazí je okolní svět. „*Dětství má svůj vlastní způsob, jak vidí, myslí, pociťuje. Neznám nic nerozumnějšího, než je snaha nahradit tento jeho způsob způsobem naším. Přát si, aby nějaké dítě měřilo dva metry je stejně nehorázné jako chtít od něho, aby v deseti letech ovládalo usuzování.*“ (Helus, 2009, s. 29)

Citlivou a láskyplnou výchovu zmiňuje ještě dříve ve svém díle také J. A. Komenský, který formuloval humanistickou koncepci člověka. Podle něj má „*každé dítě bez rozdílu vysokou hodnotu a zaslouží si úctu, je to nejdražší dar a klenot.*“ (Čáp, 1996, s. 161) I vyučování se má podle Komenského zakládat na ohledu k vnitřnímu tíhnutí dítěte, ne jenom na přemáhání jeho přirozenosti.

Zůstaneme-li v naší zemi, rodišti J. A. Komenského, zde v průběhu dějin prošla výchova dětí a jejich vzdělávání také velice dlouhým a spletitým vývojem, který navíc zkomplikovaly další historické události. Například dobře nastavená 30. léta byla narušena 2. světovou válkou a okupací naší země. Optimistické naladění a naděje v budoucnost na mnoho let ležely v chladu po 21. srpnu 1968, a znovu ožily v polistopadovém období. Proměnami během oněch 20 let prošla celá naše společnost, tedy i školství. A opět přišlo období hledání, zkoušení, testování,...které nakonec vyústilo rokem 2007, kdy vešel v platnost nový systém kurikulárních dokumentů.

Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání není jen novým pojmenováním starých věcí, jak tomu můžeme slyšet ve sborovnách. Je nový celkovým pojetím výchovy a vzdělávání, i pohledem na dítě a dětství. Kromě konkrétního učiva v něm nalézáme témata aktuální pro naši novodobou společnost, a také navíc, něco mezi řádky, jakési učení pro život jako snaha přiblížit se Komenského „*Ničemu se neučíme pro školu, ale pro život.*“ Toto můžeme cítit, procházíme-li si Rámcový vzdělávací plán a narazíme na kapitolu věnovanou klíčovými kompetencím a průřezovými tématům.

Jedním z průřezových témat je Osobnostní a sociální výchova, která si podle

J. Valenty (2003) klade za cíl kultivovat osobnost žáků po stránce rozumové, emocionální, volní, fyzické, uvést je do základních životních, duchovních a mravních hodnot, umožnit jim zorientování se v sobě samém, ve své další životní dráze. Už nám tedy nejde jen o to, co žák umí a jaký podá výkon. Zajímá nás také jeho osobnost, jeho prožívání, máme zájem na tom, aby ho těšilo vzdělávat se, učit se novým věcem, aby poznával sám sebe, své okolí, dokázal uplatnit své vědomosti a schopnosti. Cílem osobnostního pojetí výchovy je vyrovnaná osobnost, občan, jenž umí přemýšlet v souvislostech, kreativně řešit problémy, efektivně komunikovat a orientovat se v našem komplikovaném světě. Diplomová práce, již držíte v rukou, je také napsána s ohledem na nové pojetí dítěte a koncepci vzdělávání. Prožíváme období hledání a zkoušení nových i staronových metod a strategií ve vyučování, mezi nimiž má své místo také projekt a projektová metoda.

Cílem této diplomové práce se stalo vytvořit výtvarný projekt zaměřený na témata a oblasti Osobnostní a sociální výchovy. Toto průřezové téma vnímáme jako jedno ze stěžejních v procesu výchovy a vzdělávání. Zde se můžeme vrátit k počátečnímu citátu. Poznáme-li osobnost žáka, pozná-li žák sám sebe, svou osobnost, potřeby, ale i potřeby jiných lidí, dokáže-li se vcítit do jejich pocitů, jsme na cestě k toleranci, zodpovědnosti za tento svět, na cestě k lepšímu světu.

Součástí diplomové práce je výtvarný projekt zaměřený nejen na rozvíjení výtvarného projevu žáků, ale také jejich osobnosti. Žáci mohou jeho prostřednictvím ztvárňovat vlastní představy, poznat něco nového o sobě, zamýšlet se nad určitými tématy, vytvářet si svůj názor a zároveň tolerovat názor jiných lidí, uvědomit si, co mají rádi, co se jim nelíbí, zda rádi pracují sami nebo se jim líbí společná práce. Mají příležitost zastavit se a zamyslet, tvořit bez obav z neúspěchu. Podpora sebepoznávání, sebeúcty a tvořivosti je důležitou součástí vzdělávání a může výrazně napomáhat k lepšímu vztahu k sobě i okolí a k rozvoji schopnosti tolerance.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část je zaměřena na osobnost žáka mladšího školního věku, jeho psychologickou charakteristiku, výtvarný projev a jeho specifika. Zabýváme se také současným pojetím oboru Výtvarná výchova. V Rámcovém vzdělávacím programu ji nalézáme jako součást vzdělávací oblasti Umění a kultura. Výtvarná výchova dnes není jen okrajovým předmětem, zastává stejně důležitý faktor ve výchovně vzdělávacím procesu, jako jiné vzdělávací oblasti a obory. Prostřednictvím vhodně zvolených témat, hledání cesty jejich ztvárnění, experimentování,

svobodné volby vizuálně obrazných vyjádření, může být také rozvíjena osobnost žáků.

V teoretické části uvádíme také informace o projektu jako vyučovací metodě. Tuto metodu jsme zvolili právě pro své možnosti propojovat předměty a oblasti zájmu. Žáci tak mají možnost zkoumat svět i sama sebe, uvědomovat si své potřeby, přání, své pocity, vzpomínky, a zasadit je do souvislostí, vytvořit si určitý koncept. Jsou zde rozvedeny teoretické poznatky o této metodě, krátká historická zmínka o jejím původu. Důležitou součástí teorie je také již dříve zmiňované průřezové téma Osobnostní a sociální výchova. Vzhledem k tomu, že výtvarný projekt obsahuje prvky této výchovy, není možné se o ní nezmínit.

Praktická část nabízí samotný výtvarný projekt nesoucí název „Já a můj svět,“ který byl zrealizován na Základní škole Svatoplukova ve Šternberku. Myšlenka na tento projekt nás provázela již delší dobu, ale do jistého zlomového okamžiku nebyla úplně dotažena. Věděli jsme, že budeme tvořit projekt, že bude zaměřen na výtvarnou výchovu, že bude o dětech a jejich pojetí života. Ale jak jej uchopit? Ve chvíli, kdy jsme dostali za úkol vytvořit přípravu na hodinu s prvky Osobnostní a sociální výchovy, měli jsme dán směr, kterým se budeme ubírat i při vytváření našeho projektu.

Jakmile jsme měli v mysli tento koncept, začali jsme také vyjednávat podmínky pro realizování projektu na jedné ze základních škol ve Šternberku. Ceníme si ochotného přístupu pana ředitele, paní učitelky a v neposlední řadě i dětí, které se výtvarného projektu zúčastnily. Díky nim jsme mohli projekt uvést v praxi, otestovat účinnost nabízených témat a jejich zajímavost a aktuálnost pro děti prvního stupně základní školy.

Výtvarného projektu se zúčastnili žáci jedné třídy čtvrtého ročníků. Z tohoto důvodu jsme jako metodu zkoumání zvolili reflexi výtvarného projektu, která spočívala v pozorování reakcí dětí na úvodní aktivitu, na navržené výtvarné téma, pozorovali jsme zaujetí dětí tématem, vedli rozhovory o postupu, výběru vizuálně obrazných vyjádření, společně hodnotili úroveň každé lekce. Přestože se může reflexe projektu jevit jako méně hodnotná metoda z důvodu malého vzorku respondentů a pro svůj spíše subjektivní charakter, skýtá také jednu velikou výhodu. A sice - navržený projekt není pouze vymyšlen a sepsán na papíře. Je také vyzkoušen a zrealizován v „terénu“, zhodnocen a doplněn o následující reflexi, která nepřináší užitek jen přímo zúčastněným aktérům a tvůrci projektu, ale také případným následníkům, kteří by chtěli vytvořit projekt podobný.

Teoretická část

1 Charakteristika období mladšího školního věku

Mladší školní věk jako vývojová etapa je vymežována časovým úsekem od 6 - 7 do 11 let věku dítěte. Toto období je spojeno s nástupem dítěte na základní školu, čímž dochází v jeho i životě celé rodiny k velké změně. Tato nová životní etapa přináší nové poznatky, zkušenosti, ale také povinnosti a zátěž, se kterou se musí nastávající školák vyrovnat. „*Dítě přijalo novou sociální roli a získalo nový status, roli a status žáka či školáka.*“ (Čáp - Mareš, 2001, s. 229) Toto nové postavení ve společnosti přináší dítěti nové sociální role, které se učí realizovat. „*Jsou to zejména role žáka vůči učiteli, spolužáka vůči dětem ve třídě...žakovská role se stává důležitou osou vývoje pohledu dítěte na sebe samo, tedy vývoje jeho sebepojetí, sebehodnocení, sebeúcty.*“ (Helus, 2009, s. 227) Velmi důležitou roli proto v tomto období hraje rodina dítěte, která by mu měla poskytovat zázemí, pocit jistoty a bezpečí, pomáhat mu zvládat nároky kladené školou.

Jedná se o věk střízlivého realismu, kdy dítě je v každodenním kontaktu s okolním světem, snaží se ho pochopit, vnímat ho takový, jaký opravdu je. Obecně je toto období charakterizováno jako klidné, šťastné a nebouřlivé, přesto v něm dochází ke změnám a vývoji, a to jak v oblasti fyzické, tak psychické.

1.1 Dítě připravené na školu

Většina dětí je připravena na vstup do školy kolem 6 let věku. Dosažení školní připravenosti, nebo také školní zralosti, je velmi důležitou podmínkou pro přijetí dítěte na základní školu. Z. Helus (2009, s. 244 - 245) uvádí několik způsobilostí, jež zahrnuje školní připravenost:

- Dítě po patřičnou dobu koncentruje svou pozornost, je schopné aktivizovat své schopnosti.
- Je schopné se uzpůsobit režimu vyučování.

- Koordinuje svou senzomotoriku tak, že dokáže v souladu s pedagogickým vedením kreslit, psát, modelovat...Má vyhraněnou laterální.
- Sleduje řeč druhých, rozpoznává slabiky a hlásky a také je zřetelně artikuluje, zaostří zrak na blízké vidění, rozlišuje poměrně jemné rozdíly ve tvarech...
- Věku přiměřeně logicky uvažuje a překonává omezení charakteristická pro myšlení předškolního věku.
- Chápe smysl různých soutěží.
- Chápe a zvládá omezení, která vyučování a školní režim přinášejí (např. po určitou dobu omezit pohyb, nemluvit, pozorně sledovat, usilovat o dobrý výkon).
- Vynakládá vůli, uvědomuje si povinnosti a usiluje o jejich splnění.
- Ovládá afektivitu (zvládá překonat vztek, lítost, nevrlost...).
- Spolupracuje s dětmi, neruší se mezi sebou navzájem, podílí se na vytváření pozitivních vztahů i celkového klimatu soužití, pomáhá ostatním, pozitivně přistupuje k individuálním zvláštnostem...

Aby bylo dítě schopné se rychle a úspěšně adaptovat na školní podmínky, mělo by být zralé po stránce kognitivní, emocionální, sociální i tělesné. Dítě nezralé pro vstup na základní školu se hůře adaptuje, při školní práci musí vynakládat mnohem větší úsilí, je dříve unavené, mohou se u něj projevit poruchy chování nebo neurotické projevy. Nezvládnutí nároků, které škola na dítě klade, a možným pocitům selhání by mělo předejít kontinuální sledování vývoje a schopností dítěte již v mateřské škole, dále odborně provedené testování u zápisu do 1. třídy, případně také posouzení dětského lékaře a odborného pracovníka pedagogicko psychologické poradny. Konečné rozhodnutí o zařazení dítěte do 1. třídy je na rodičích a mělo by být uvážlivé a vždy v zájmu dítěte.

1.2 Tělesný vývoj a rozvoj motoriky

V období mezi 6. až 9. rokem věku se dítě nachází v období růstové akcelerace pohybového systému. Dochází k první proměně jeho postavy. Toto období se také nazývá obdobím tzv. první vytáhlosti. Dítě je štíhlé, končetiny se prodlužují, formují se ramena,

zplošťuje břicho, objevuje se pas. Růstové tempo se zpomaluje, je více rovnoměrné. Postupně dítě začíná nabývat podkožní tukové vrstvy a dostává se do období tzv. druhé plnosti. Další výraznou změnou v tomto období je také prořezávání trvalého chrupu.

V návaznosti na sílicí kostru a svalstvo se zvyšuje celková fyzická výkonnost a pohybová aktivita. Potřeba pohybu se projevuje spontánními pohyby (poskakování, pobíhání, neposednost), ale i velkou oblibou her, cvičení a sportovních aktivit. Pohyb je stále ještě přirozeností a potřebou dítěte, proto je nutné na tuto skutečnost po nástupu na základní školu brát zřetel.

Rychlým tempem pokračuje osifikace. Chrupavčitá tkáň se přeměňuje na kostní, zvyšuje se obsah anorganických látek v této tkáni. Přesto je v kostech ještě dost organických látek a kosti jsou proto pružné. Kostní tkáň dětí je velmi plastická, což vytváří předpoklady pro vznik deformací ve vývoji páteře a dolních končetin. (Sýkora - Kostková, 1985)

V rozvoji hrubé i jemné motoriky je znát zřetelný posun. Dítě se snadno učí různým pohybovým dovednostem, jako jsou tanec nebo různé sportovní činnosti, ale zvládá také různé druhy zadaných úkolů jako psaní, střihání, lepení, kreslení, umí dobře zacházet s přiborem.

Nástup školní docházky je pro děti z hlediska tělesného vývoje náročný. Je to dáno omezením pohybu ve školních prostorách. „*Po dlouhou dobu musí dítě klidně sedět. Velmi se omezí i pobyt na čerstvém vzduchu.*“ (Machová, 2005, s. 215) Proto je důležité dětskou potřebu pohybu neomezovat, ale zařazováním vhodných aktivit do vyučování ji naopak naplňovat.

1.3 Psychický vývoj

V období, kdy dítě navštěvuje 1. stupeň základní školy, u něj dochází k dozrání centrálního nervového systému, což podmiňuje rozvoj poznávacích procesů (například vnímání, pozornosti, paměti, řeči a myšlení), ale také citový a sociální vývoj. Celý tento proces je dán jednak biologicky, jednak rozšířením sociálního obzoru dítěte o školní prostředí. Dítě se učí řešit různé sociální situace a také se vypořádává s novými sociálními rolemi.

1.3.1 Vývoj poznávacích procesů

- Vnímání

Děti jsou v tomto období velmi zvědavé, jejich vnímání je jasné, začíná být cílevědomější a soustavnější, ale ještě se výrazně projevuje emocionalita. Procesu vnímání se účastní celá osobnost žáka. Říká se, že děti v tomto věku „nasávají jako houba,“ vnímají celým tělem. Je velmi vhodné do vyučování zařazovat činnosti zaměřené na rozvoj všech smyslů a také umožnit žákům poznávat jevy a skutečnosti všemi smysly. Žákova percepce je kolem jedenáctého roku života téměř stejně přesná jako u dospělých lidí. Zatím mu však chybí zkušenosti s analýzou a syntézou informací. Teprve se učí dedukovat vzájemné vztahy a souvislosti, získává zkušenosti ve vnímání a hodnocení časových a prostorových vztahů.

- Paměť

V procesu učení má velký význam. Je velmi úzce spojená s vnímáním. Zpočátku je paměť převážně mechanická, neúmyslná, postupně přechází k logické, dlouhodobé a úmyslné, buduje se a zdokonaluje tzv. způsobem znovuvybavení.

- Pozornost

Na začátku období je ještě krátkodobá a postupně se prodlužuje. Délka soustředění je však velmi individuální a charakteristická pro každého žáka. Je také rozhodující pro kvalitu poznání. Pozornost během vyučování musí děti udržet vůlí, což u nich vyvolává únavu a snižuje soustředění. Učitel si musí být této skutečnosti vědom a měl by organizovat vyučování efektivním způsobem (přiměřené úkoly vzbuzující zájem, střídání metod a forem, vhodně žáky chválí, povzbuzuje, zařazuje hry, relaxaci..).

- Myšlení

Je mnohem rozvinutější než v předškolním věku, ale zatím zůstává konkrétní, vytváří si představy na konkrétních jevech a věcech. Přejít k myšlení abstraktnímu vede přes fázi konkrétních operací. Velký význam zde má faktor vnitřní motivace. Děti zajímá realita, jsou zvědavé a chtějí všemu „přijít na kloub.“ Učitel, který dokáže vhodným způsobem podnítit zájem dětí, má velmi ulehčenou práci, děti pracují se zájmem a udrží pozornost po delší dobu. Růst mozku se zastavuje kolem 10. roku věku.

- Řeč a slovní zásoba

S vývojem myšlení dochází také k rozvoji řeči a slovní zásoby. Řeč přechází z dialogické na monologickou, dítě si postupně osvojuje čtenou i psanou podobu řeči. Děti ovládají svůj mateřský jazyk zatím intuitivně, postupně si osvojují jeho gramatická pravidla a zákonitosti, rozvíjí svůj verbální projev, rozšiřují svou slovní zásobu a zlepšují artikulaci.

- Představivost

Jde o schopnost vybavit si vjemy již známé, kdy dítě chápe a rozlišuje, co je skutečné a co je fantazie. Od spontánního odpoutání se od okolního světa je dítě vedeno spíše ke střízlivějšímu vnímání světa, zároveň je u něj rozvíjena schopnost vytvářet záměrné představy. Jde o velmi důležitý proces, protože prostřednictvím schopnosti operovat s představami se dítě postupně učí operovat s pojmy. Do světa fantazijních představ se tak vrací často už jen při hře nebo například během četby knih.

1.3.2 Citový a sociální vývoj

Dochází také k obohacování a prohlubování citového a sociálního vývoje, například vyšších citů (intelektuální, estetické, etické či náboženské). Dítě se stává žákem, učí se novým sociálním dovednostem, paní učitelka se pro ně stává silnou autoritou, ve třídě si hledá nové kamarády, učí se s nimi komunikovat. V psychologii se označuje toto období také jako fáze pýle a snaživosti, za které dítě získává pochvalu a uznání, což vede k rozvoji jeho sebehodnocení. Je velmi důležité pomoci dětem právě v oblasti sebepojetí a sebehodnocení. U některých žáků se totiž mohou projevit znaky komplexu méněcennosti.

Vedle učebních činností má své důležité místo stále ještě i hra. Děti také postupně přechází od hry k zájmové činnosti. Někteří žáci se začínají věnovat hře na hudební nástroje, navštěvují různé kroužky - sportovní, výtvarné, taneční, modelářství apod. Pomocí zájmových činností se děti mohou zdokonalovat v určitých činnostech, ověřovat si své schopnosti, které je motivují k dalším činnostem. Zde je ovšem velmi důležité citlivě odhadnout možnosti dítěte, aby nedošlo k jeho přetěžování. Zájmová činnost by měla dětem přinášet radost, obohacení, úspěch a vytvářet předpoklady pro příznivý vývoj zájmů a schopností v dalším životě.

2 Dětský výtvarný projev

Potřeba výtvarně se vyjadřovat je snad stejně stará jako lidstvo samo. Prastaré ztvárnění okolního světa nalézáme stále, vzpomeňme jeskynní malby, rytiny na zvířecích kostech apod. J. Uždil (1988) uvádí, že umění kresby bylo nepostradatelnou dovedností, ať už v souvislosti s magií nebo později s obrázkovým písmem. Ale až mnohem později se začalo uvažovat o výtvarném projevu jako součásti lidského psychického života a o jeho významu pro výchovu. Mezi prvními jistě nesmíme opomenout J. A. Komenského. Podle Hazukové a Šamšuly (2005) si právě Komenský všiml, že dítě kreslí ještě dříve, než k tomu bylo vedeno a tato spontánní činnost mu přináší radost. Skutečný zájem o výtvarný projev dítěte však přinesl až počátek 20. století, kdy došlo k rozvoji psychologie jako vědního oboru.

Dítě, pokud má možnost, začíná kreslit samo od sebe. Nelze jednoznačně říci, proč tomu tak je a kde se bere tato potřeba. Jednou z možností je, že se jedná o formu hry, kdy dítě se chce bavit. Jiní autoři se domnívali, že se jedná o jakousi obrázkovou řeč či napodobování grafického projevu dospělých. Psychologové se shodují v tom, že výtvarný projev je odrazem celé osobnosti a představuje originální výpověď o jeho psychickém světě. Odráží tedy kvalitu vnímání, paměti, kreativity, fantazie, jemné motoriky, myšlení, intelektových schopností i povahových vlastností nebo také postoje dítěte k rodičům, sourozencům, zvířatům, věcem i sobě samému. (Mlčák, 1996)

Pohledů na dětský výtvarný projev je mnoho. Někdy bývá označován jako přirozená forma sebevyjádření. „*Dítě má vrozenou schopnost tvořit, vidět svůj obraz v prostředí a dát mu tak smysl.*“ (Kirchnerová - Rubešová, 2009, s. 5). Podle Uždila (1976) dítě začíná kreslit v souvislosti s jeho vývojem a vznikem osobnosti, jde tedy o přirozený projev dítěte a potřeby jeho seberealizace. Uplatňuje se zde smyslové vnímání, emocionální a racionální poznávání i logické myšlení. Uždil (1988) také hovoří o dětské kresbě jako o subjektivním obrazu objektivní reality věkově a typologicky podmíněném a modifikovaném i kulturními faktory (výchovou, vlivem výtvarné kultury celého prostředí dítěte atd.). Jde podle něj o jakési osamostatnění vůči zkušenosti vlastního života, ztvárnění a zmocnění se okolního světa, které dnes chápeme jako nutné a zdravé.

Způsob výtvarného vyjadřování dítěte se od dospělého zřetelně liší. Dětský výtvarný projev je charakteristický znaky, které souvisí právě s vývojovými zvláštnostmi dětí. A pro učitele, kteří učí výtvarnou výchovu, je nesmírně důležité tyto zákonitosti a znaky poznat,

porozumět jim. Pro většinu dětí je kreslení či jiná výtvarná činnost přitažlivá a pracuje velmi spontánně, přesto nalézáme množství dětí, které výtvarné aktivity rády nemají a odmítají je. Ke zkoumání dětské kresby u nás přispěli například Fr. Čáda, Z. Matějček, zmiňovaný J. Uždil, dále J. Švancara, J. Slavík nebo H. Babyrádová.

Aby učitelé mohli lépe podporovat a napomáhat dítěti v rozvoji jeho výtvarného projevu, je třeba respektovat stádium jeho psychomotorického vývoje. Proto je důležité, aby učitelé znali také tělesné a psychické charakteristiky dítěte v období mladšího věku, i stadia, kterými dětský výtvarný projev prochází.

2.1 Vývojová stadia dětského výtvarného projevu

Přestože jsou vývoj a úroveň výtvarného projevu dětí ovlivňovány mnoha vnitřními i vnějšími faktory a ve vývoji kresby mohou mezi dětmi nastat znatelné rozdíly, probíhá podle Uždila (1976) vývoj kresebného projevu u každého dítěte s normálním vývojem v těchto etapách:

2.1.1 Stádium spontánního výtvarného projevu (0 - 8 let)

- Nahodilá čáranice - období do 2 let věku. Dítě náhodně vytváří první kresby, zjišťuje, že může ve svém okolí zanechat jakousi stopu. Má radost z toho, že může své okolí určitým způsobem ovlivnit. Postupně své pohyby při kresbě zdokonaluje.
- Dodatečně interpretovaná čáranice - kolem 2 let věku si dítě začíná vytvářet asociace, kreslí na základě svých představ. Původně jeho obrazy vznikají jako bezobsažné a jsou dodatečně pojmenovávány na základě asociace, okamžitého nápadu.
- Kresba s úmyslem - dítě již chápe, že jevy ve svém okolí může převést na papír. Kresba se stává prostředkem komunikace mezi dítětem a jeho okolím. Dítě ztvárňuje jevy ve svém okolí již s vědomím, že je takto přijmou i ostatní.

Postupně se v kresbě dítěte ustalují tzv. grafické typy, čitelné, úsporné a jednoduché, které se získáním větších zkušeností zdokonaluje nebo tvořivě přijímá nové, výstižnější, odpovídající pokročilejšímu stupni vývoje. Toto se děje až do období tzv. krize dětského výtvarného projevu.

2.1.2 Stádium krize výtvarného projevu (9 - 10 let)

Jedná se sice o zcela přirozenou etapu ve vývoji výtvarného projevu dítěte, ale je náročné jí projít jako dítě a stejně náročné pro učitele jí dítě provést. Dítě totiž dospívá ve svém psychickém vývoji do stádia tzv. vizuálního realismu. Najednou nedokáže zobrazit předměty a jevy ve svém okolí s lehkostí, velký problém má v zobrazení lidské postavy. Grafické typy, které si dítě pro ztvárnění jevů vytvořilo, mu přestávají stačit, najednou se mu zdají nedokonalé, strnulé a nevyhovující. Nedokáže je ihned nahradit novými, které by odpovídaly stupni jeho vývoje a počínajícímu kritickému myšlení. *„Takové krize, jejichž význam z hlediska rozvoje osobnosti (ale i z hlediska obecné úrovně vkusu) nelze podceňovat, se ontogeneticky pojí s pubertou a bývají zdůvodňovány jednou nástupem racionality, jindy změnami v racionální sféře (potřeba vyjádřit citové vztahy, pro jejíž ukojení nabízí arzenál prostředků, které si dítě samo osvojilo, příliš málo), podobat se naráz dospělým apod.“* (Uždil, 1988, s. 40)

Dítě si v tomto období začíná uvědomovat nedokonalost svého výtvarného projevu, ztrácí sebedůvěru a většinou také zájem o výtvarné činnosti. Jak uvádí P. Šobáňová (2006), děti v tomto období je potřeba vhodně motivovat a podněcovat k tvorbě, aby o výtvarné činnosti neztratilo zájem úplně. Lze mu například nabídnout jiné, méně obvyklé techniky a technologie tvorby, zaměřit se na jiné složky výtvarné řeči než na přímé zobrazení. Na to, zda a v jaké míře se krize výtvarného projevu rozvine, má vliv také pedagogické působení a typologie.

2.1.3 Stádium výtvarného projevu dospívajících

Nastává u dospívajícího člověka po překonání krize výtvarného projevu. Pokud má takový člověk zájem o autentickou tvorbu, může se jí zabývat například jako zájmovou činností na základní umělecké škole. Někteří dospívající pokračují ve výtvarných činnostech během studia na středních uměleckých školách, profilují se podle svých zájmů a také v závislosti na typologii (studijní kresba, fantazijní kompozice, textilní tvorba, keramika, grafické techniky,...). V tomto období také mívají zájem o složitější techniky, například počítačová technika a animace, apod. Většina mladých lidí se však setkává s výtvarnými činnostmi velmi omezeně, za svou kresbu se dokonce stydí a ustrnou tak ve fázi dětské kresby.

2.2 Charakteristické znaky dětského výtvarného projevu

Typické znaky dětského výtvarného projevu byly v minulosti považovány za nedokonalosti. Dnes víme, že jsou specifickou součástí vyjadřování malého dítěte, mají své zákonitosti a snažíme jim porozumět. J. Uždil (2002) uvádí například tyto charakteristické znaky dětského výtvarného projevu:

- R - princip, také pravidlo pravého úhlu. Patrně vychází z potřeby zřetelně odlišit jeden směr od druhého.
- Grafický automatismus - tendence opakovat jednoduché a již osvojené tvary. U dětí jde o častý jev, který někdy směřuje k rutině a může být základem tzv. nepravého ornamentu.
- Nepravý ornament - dítě zdobí vše na obrázku opakováním určitého motivu, ale jde o činnost automatickou až bezmyšlenkovitou.

- Rytmus, opakování, symetrie - jsou základem kompozičních schopností členění plochy a jednoty celého výtvoru. Jakmile na nás výtvor působí harmonicky a rovnovážně, jsou tyto principy zachovány.
- Antropomorfismus - dítě přisuzuje lidské znaky, schopnosti a vlastnosti zvířatům a věcem. Tento jev se často označuje jako polidštění.
- Barevná nadsázka - dítě používá barvy velmi specificky. Často napodobuje přírodu a projevuje se tak realistická tendence (modré nebe, zelené stromy, žlutá pampeliška). V opačném případě se dítě nechává vést nevědomím. Důležitou roli hraje existence individuální palety oblíbených barev nebo náhoda. Pro řadu dětí znamenají barvy vítanou možnost jak označit, co je pro ně sympatické a nesympatické. Barevná nadsázka pak vychází z potřeby rozlišit jednotlivé objekty na obraze a učinit je tak čitelnými.
- Personifikace - vyznačuje se připisováním lidských vlastností a jednání věcem, kdy dochází k oživení neživých předmětů (zvířata mají lidský obličej, usmívají se, mrak pláče).
- Rentgenové vidění - dítě kreslí i to, co je ve skutečnosti skryto, například postava, která má v břichu knedlíky, průhledný dům, kdy za neviditelnými zdmi domu lze pozorovat, co se odehrává vevnitř.

3 Výtvarná výchova na 1. stupni ZŠ

Úkolem výtvarné výchovy nejen na 1. stupni základní školy je rozvíjet a podporovat fantazii dětí, umožnit dětem poznávat svůj vnitřní svět v interakci s prostředím a kulturou, ve které žijí. Jak uvádí H. Stadlerová (2005), výtvarná výchova má v základním vzdělávání nenahraditelné místo. Její přínos spatřujeme v možnostech rozvoje výtvarného projevu dětí a zprostředkování kulturních hodnot. K naplnění cílů výtvarné výchovy jsou využívány různé vyučovací metody a formy práce, vizuálně vyjadřovací prostředky, výtvarné hry a experimenty. Ve výtvarné výchově dnes již nejde ani tak o výsledný produkt (i když o ten také), jako spíš o samotný proces a prožitek z tvorby samotné. Během výtvarné výchovy dítě ztvárňuje své představy, naplňuje vlastní potřebu objevovat, zdokonaluje svůj výtvarný projev, schopnost koncentrace, hledá řešení,... Výtvarná výchova je v Rámcovém vzdělávacím plánu pro základní vzdělávání realizována jako součást vzdělávací oblasti Umění a kultura.

3.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Po roce 1989 se objevují nové snahy o zefektivnění vzdělávání žáků na základních školách. Jednou z cest má být také zavedení nového systému kurikulárních dokumentů, které v České republice vešly v platnost 1. 9. 2007. Jedná se o dokumenty na státní a školní úrovni. Pro základní vzdělávání představuje státní úroveň dokumentů Národní program vzdělávání (tzv. Bílá kniha) a Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání (dále jen RVP ZV). Národní program rozvoje vzdělávání stanovuje jako jeden ze základních kroků směřujících k zefektivnění vzdělávacího systému právě přípravu nových kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků na základních školách.

RVP ZV pak vychází z této nové strategie vzdělávání, zdůrazňuje význam celoživotního vzdělávání, formuluje klíčové kompetence a očekávanou úroveň vzdělání žáků v jednotlivých etapách a stanovuje podmínky průběhu a ukončování vzdělávání. Stanovuje obecný rámec základního vzdělávání, nikoliv však přesný obsah učiva, jak tomu bylo dříve. Je tak podporován aktivní přístup a autonomie škol a učitelů při rozpracování těchto

dokumentů do podoby školních vzdělávacích programů (dále ŠVP).

ŠVP jsou dokumentem na školní úrovni, které konkretizují vzdělávací požadavky státu, propojují je se vzdělávacími potřebami žáků a podmínkami jednotlivých škol. Při tvorbě vlastních vzdělávacích programů se školy mohly profilovat v určitém oboru vzdělávání, například hudebním, výtvarném, jazykovém či sportovním, dostaly možnost uzpůsobit obsah, metody a formy vyučování, motivaci a způsoby hodnocení žáků tak, aby se škola stala otevřeným, zdravým sociálním prostorem. Snahou a motorem změn ve vzdělávacím systému je tedy potřeba podporovat nové přístupy k žákům, jejich individuálním potřebám, potřeba nastolit mezi žáky a učiteli vztah založený na partnerství, proměnit také vztahy mezi školou a rodičovskou veřejností a mezi školou a realitou (vzdělání pro život).

Kurikulární dokumenty, ať už na státní nebo školní úrovni, jsou dostupné široké veřejnosti, pedagogické i nepedagogické. Učitelé i rodiče mají možnost nahlížet do těchto dokumentů například na webových stránkách ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, nebo na stránkách jednotlivých škol.¹

3.1.1 Vzdělávací oblast Umění a kultura

Výtvarná výchova se stala spolu s výchovou hudební součástí vzdělávací oblasti Umění a kultura. Vzdělávací obsah této oblasti je realizován ve všech ročnících základního vzdělávání. Nestojí stranou hlavního vyučovacího proudu, jak si doposud mnoho lidí, i učitelů, myslelo. Mají své nezastupitelné místo v systému vzdělávání, neboť také rozvíjí důležité klíčové kompetence žáků, mají vliv na vývoj a formování osobnosti žáků. Jejich velkým přínosem je možnost uměleckého prožívání a vyjadřování, poznávání světa jiné než racionální, vnímání své osobnosti, vnitřních pocitů a prožitků. Dále vytváří prostor pro vyjádření vlastního názoru, sebeuvědomování a sebevyjádření, vede žáky k hlubšímu vnímání světa, vcítění a schopnosti reflexe. Můžeme říci, že *„obsah výtvarné výchovy vychází z přístupu k člověku jako k individualitě, jejíž tvořivost a komunikace se podílí na procesu*

¹ srov. JEŘÁBEK, J. – TUPÝ, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: přepracované vydání* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, ©2013 [cit. 26. 2. 2014]. Dostupné z <http://www.vuppraha.cz/>

*poznávání jako sociální integrace.*²

Učitelé v rámci výtvarné výchovy mohou vytvářet vlastní osnovy, zaměřit se na určité tvůrčí činnosti, postupy a technologie, formy a metody práce, a reagovat pružně na skutečné zájmy žáků, zároveň však také naplňovat cíle a záměry RVP ZV i ŠVP.

Prostřednictvím vzdělávání v oblasti Umění a kultura jsou žáci vedeni k pochopení umění jako specifického způsobu poznání a k užívání jazyka umění jako svébytného prostředku komunikace. Učí se chápat umění a kulturu v jejich vzájemné provázanosti jako neoddelitelnou součást lidské existence. Prostřednictvím vlastní tvorby se opírají o subjektivně jedinečné vnímání, cítění, prožívání a představy, rozvíjí svůj tvůrčí potenciál, kultivují svůj projev a potřeby. Dále si žáci utvářejí hierarchii hodnot, podílí se na spoluvytváření vstřícné a podnětné atmosféry pro tvorbu, poznávají a učí se chápat umělecké hodnoty v širších sociálních a kulturních souvislostech, tolerovat různorodé kulturní hodnoty současnosti a minulosti i kulturní projevy a potřeby různorodých skupin, národů a národností. Žáci jsou vedeni k uvědomování si sebe samého jako svobodného jedince, k tvořivému přístupu ke světu, k možnosti aktivního překonávání životních stereotypů a k obohacování emocionálního života. Učí se zaujímat osobní účast v procesu tvorby a chápat proces tvorby jako způsob nalézání a vyjadřování osobních prožitků i postojů k jevům a vztahům v mnohotvárném světě.³

Doposud bylo učivo a obsah výtvarné výchovy členěno do tematických okruhů, technik nebo metodických kroků. Dnešní pojetí oboru výtvarné výchovy v RVP ZV rozděluje obsah učiva na tři základní obsahové domény: rozvíjení smyslové citlivosti, ověřování komunikačních účinků a uplatňování subjektivity. Jedná se o činnosti, díky kterým se žáci mohou podílet na procesu umělecké tvorby, uplatňovat své osobité vnímání a vyjadřování

²JEŘÁBEK, J. – TUPÝ, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: přepracované vydání* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, ©2013, s. 67 [cit.13.1.2014]. Dostupné z <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/43/POJETI-VYTVARNE-VYCHOVY-V-RAMCI-VZDELAVACI-OBLASTI-UMENI-A-KULTURA.html/>

³srov. JEŘÁBEK, J. – TUPÝ, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: přepracované vydání* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, ©2013[cit. 12. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/21592>

a odhalovat význam umění při poznávání a chápání světa i sebe samých.⁴

Na prvním stupni základního vzdělávání se žáci seznamují prostřednictvím výtvarných činností s výrazovými prostředky výtvarného umění. Důraz je kladen také na odborné poznatky o vizuální kultuře, vizuálním vnímání a jeho kulturních nebo sociálních a biologických souvislostech. Žáci poznávají význam umění a kultury v jejich každodenním životě, poznávají zákonitosti tvorby, učí se pracovat tvořivě, vnímat realitu všemi smysly, uplatňovat vhodné prostředky pro její vyjádření, hledat nové i neobvyklé možnosti ztvárnění svých představ a dosavadních zkušeností a tvořit tak zkušenosti nové.

Vzdělávací oblast Umění a kultura tak přináší žákům možnost uměleckého poznávání světa, rozvíjení vlastní tvořivosti, vnímavosti k uměleckému dílu a schopnosti neverbálního vyjadřování, apod. Tvůrčí činnosti pomáhají žákům rozvíjet a uplatňovat vlastní vnímání, prožívání, citění a myšlení, představivost, fantazii, intuici a invenci.

3.1.2 Klíčové kompetence

V RVP ZV, (VÚP, 2007) jsou klíčové kompetence charakterizovány jako soubor vědomostí, dovedností a postojů, díky nimž žáci mohou úspěšně zvládnout úkoly a situace, do kterých se dostanou během vyučování nebo v běžném osobním životě. Mít určitou kompetenci pro žáky znamená, že se dokážou přiměřeně orientovat v různých životních situacích, případně zaujmout přínosný postoj. Jsou to jisté univerzální způsobilosti: umění učit se, dorozumívat se, spolupracovat, jednat demokraticky, řešit problémy, pracovat soustředěně apod. Je důležité, aby učební aktivity a činnosti vždy směřovaly k vytváření a rozvíjení klíčových kompetencí. Ty pak mají být rozvíjeny a využívány ve všech vyučovacích předmětech, tedy i ve výtvarné výchově.

⁴JEŘÁBEK, J. – TUPÝ, J. Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání: přepracované vydání [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, ©2013, s. 67 [cit. 13. 1. 2014]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/43/POJETI-VYTVARNE-VYCHOVY-V-RAMCI-VZDELAVACI-OBLASTI-UMENI-A-KULTURA.html/>

Klíčové kompetence rozvíjené prostřednictvím vzdělávacího oboru výtvarná výchova:

- Kompetence k učení - žáci se učí chápat kulturu a umění jako součást lidské existence, učí se rozvíjet vlastní tvůrčí potenciál, kultivují svůj projev, poznávají umělecké hodnoty společnosti a utváří si vlastní hierarchii hodnot na základě dosavadních i již osvojených poznatků, učí se používat získané znalosti a schopnosti v běžném životě, plánovat svou činnost, organizovat a vyhodnocovat výsledky svých činností, experimentovat, porovnávat výsledky a vyvozovat závěry.
- Kompetence k řešení problémů - žáci plánují své výtvarné činnosti, hledají vhodné vizuální prostředky pro osobité ztvárnění tématu, využívají tradiční i neobvyklé prostředky tvorby.
- Kompetence komunikativní - žáci poznávají umění a kulturu jako specifický prostředek komunikace, učí se vnímat a interpretovat výtvarný projev ostatních lidí, tolerovat jejich kulturní hodnoty.
- Kompetence sociální a personální - žáci jsou vedeni k sebeuvědomování, k chápání vlastní svobody ve výtvarném projevu, vytváří si kladný vztah k výtvarnému umění, učí se kriticky nahlížet na svou práci i práci ostatních lidí.
- Kompetence občanská - žáci se učí vnímat umění jako specifický způsob nalézání postojů ke společnosti, ke vztahům a jevům v ní. Jsou vedeni k sebeúctě i úctě k ostatním lidem, k toleranci a respektu k osobnosti každého člověka.
- Kompetence pracovní - žáci jsou vedeni k pozitivnímu vztahu k práci, učí se používat různé výtvarné materiály, poznávají různé techniky, výtvarné nástroje a vizuálně obrazné prostředky, které mohou využívat při výtvarných činnostech. Zároveň se učí pracovat tak, aby neohrozili zdraví své i ostatních.

(VÚP, 2007)

3.1.3 Očekávané výstupy oboru Výtvarná výchova pro období 1. stupně

1. období

- žák rozpoznává a pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření (linie, tvary, objemy, barvy, objekty), porovnává je a třídí na základě odlišností vycházejících z jeho zkušeností, vjemů, zážitků a představ.
- ve své tvorbě žák uplatňuje tyto prvky jak v plošném, tak i prostorovém uspořádání.
- pro vizuálně obrazné vyjádření událostí či představ volí vhodné prostředky.
- žák interpretuje podle svých schopností různá vizuálně obrazná vyjádření, odlišné interpretace porovnává se svojí dosavadní zkušeností, na základě vlastní zkušenosti nalézá a do komunikace zapojuje obsah vizuálně obrazných vyjádření, která samostatně vytvořil, vybral či upravil.

2. období

- žák pojmenovává prvky vizuálně obrazného vyjádření a porovnává je na základě vztahů (světlostní poměry, barevné kontrasty, proporční vztahy a jiné).
- užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření ve vztahu k celku (v plošném vyjádření linie a barevné plochy, v objemovém vyjádření modelování a sochařské postupy, v prostorovém vyjádření uspořádání prvků ve vztahu k vlastnímu tělu i jako nezávislý model).
- ve vlastní tvorbě se žák zaměřuje na projevení vlastních životních zkušeností, a také na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy.
- nalézá vhodné prostředky vizuálně obrazných vyjádření, která vznikla kombinací zrakového vnímání spolu s dalšími smysly, a uplatňuje je v plošné, objemové i prostorové tvorbě.
- v přístupu k realitě, k vlastní tvorbě i interpretaci vizuálně obrazných vyjádření uplatňuje svou osobitost, při vyjadřování pocitů a prožitků prostředky volí svobodně a kombinuje je.
- porovnává různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření a přistupuje k nim jako ke zdroji inspirace.

- do komunikace v sociálních vztazích zapojuje obsah vizuálně obrazných vyjádření, která nalezl, samostatně vytvořil, vybral či upravil.⁵

3.1.4 Průřezová témata

Průřezová témata tvoří povinnou součást základního vzdělávání, prochází všemi vzdělávacími oblastmi a obory, tedy i výtvarnou výchovou. Průřezová témata nastiňují aktuální problémy současného světa a je nezbytné, aby se staly významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. „*Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot.*“ (Jeřábek - Tupý, 2013, s. 104)

Zapojením těchto témat do výuky se naskýtá možnost vzdělávat žáky komplexním způsobem, rozvíjet jejich klíčové kompetence, lze dobře uplatňovat metody a formy práce založené na zkušenostech a vlastních prožitcích žáků. Hlavní funkcí průřezových témat je tedy funkce výchovná a formovací. Důležitou podmínkou ale je, aby průřezová témata byla propojena se vzdělávacím obsahem konkrétních vyučovacích předmětů. Mohou se stát samostatným předmětem, lze je využít při vytváření projektů nebo seminářů pro žáky, je také možné z nich vytvořit složku integrující vzdělávací obsahy více vyučovacích předmětů.

V etapě základního vzdělávání jsou vymezena tato průřezová témata:

- Osobnostní a sociální výchova - téma využitelné v každodenním životě, týká se osobnostního, sociálního a morálního rozvoje žáka, reflektuje jeho osobnost, individuální potřeby i zvláštnosti.
- Výchova demokratického občana - má vybavit žáka základní úrovní občanské gramotnosti (rozvíjí schopnost kritického myšlení, konstruktivního řešení problémů, respektování druhých, schopnost brát ohledy na zájem celku, ale s vědomím svých práv a povinností, uplatňovat zásady slušné komunikace. Rozvíjením těchto

⁵ srov. JEŘÁBEK, J. – TUPÝ, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: přepracované vydání* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, ©2013[cit. 16.1.2014]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/21592>

schopností napomáhá toto téma také vytvářet demokratické klima třídy a školy (vztahy založené na spolupráci, partnerství, dialogu a respektu).

- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech - podporuje rozvoj globálního myšlení a mezinárodního porozumění, schopnost mobility, evropské identity při respektování identity národní.
- Multikulturní výchova - umožňuje žákům seznamovat se a porozumět odlišným kulturám, jejich tradicím a hodnotám, díky čemuž si mohou žáci lépe uvědomovat i svoji vlastní kulturní identitu, tradice a hodnoty. V dnešním globalizovaném světě se škola stává prostředím, v němž se setkávají žáci z nejrůznějšího sociálního a kulturního zázemí, a proto by měla zabezpečit takové klima, kde se budou všichni cítit rovnoprávně a úspěšně.
- Environmentální výchova - vede žáky k vnímavosti pro životní prostředí a trvale udržitelné zdroje, k pochopení komplexnosti a složitosti vztahů člověka a životního prostředí. Vzdělávací Oblast Umění a kultura poskytuje Environmentální výchově mnoho příležitostí pro zamýšlení se nad vztahy člověka a prostředí, k uvědomování si přírodního i sociálního prostředí jako zdroje inspirace pro vytváření kulturních a uměleckých hodnot a přispívá k vnímání estetických kvalit prostředí.
- Mediální výchova - nabízí elementární poznatky a dovednosti týkající se mediální komunikace a práce s médii. Má vybavit žáky základní úrovní mediální gramotnosti (například osvojení si některých základních poznatků o fungování a společenské roli současných médií, schopnost analyzovat nabízená sdělení, posoudit jejich věrohodnost a vyhodnotit jejich komunikační záměr, popřípadě je asociovat s jinými sděleními).⁶

⁶ srov. JEŘÁBEK, J. – TUPÝ, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: přepracované vydání* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, ©2013[cit. 12.1.2014]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/21592>

4 Osobnostní a sociální výchova, její přínos

Obecně můžeme říci, že výchovně vzdělávací systém v České republice je na dobré úrovni. A přispělo k tomu právě nové pojetí výchovně vzdělávacího procesu a vznik nového kurikula. Právě Rámcový vzdělávací plán základního vzdělávání v sobě zahrnuje kromě konkrétního učiva, cílů a předmětů také něco navíc, co přesahuje klasické předměty a učivo. Jsou to průřezová témata jako snaha naučit žáky něco víc ze života, naučit je vidět a vnímat svět kolem sebe jinými očima a stát se jeho důležitou součástí. Jakési „umění života“ se přerodilo v myšlenku osobnostní a sociální výchovy, která byla zařazena do RVP ZV jako průřezové téma a jejímž učivem se stal *„žák sám, třída nebo skupina žáků jako sociální organismus, konkrétní vztahy a praxe každodenní existence - různé situace, do nichž se žák dostává či dostat může v běžném provozu svého života.“* (Valenta, 2003, s. 7)

Vazba osobnostní a sociální výchovy na vzdělávací oblast Umění a kultura se týká především *„společného zaměření na rozvoj smyslového vnímání, kreativity, vnímání a utváření mimouměleckého estetického chování a mezilidských vztahů a chápání umění jako prostředku komunikace a osvojování si světa.“*⁷ Podpora sebepoznávání, sebepojetí a sebeúcty žáků se stala důležitým prvkem vzdělávání. Takto vedení žáci mají následně lepší vztah k sobě samému, ke svému okolí, jsou schopni tolerovat odlišnost, jsou si lépe vědomi potřeb svých i lidí ve svém okolí. Osobnostní a sociální výchova má veskrze formativní vliv na osobnost žáka.

Osobnostní a sociální výchova formuje žáky v několika oblastech:

- v oblasti vědomostí, dovedností a schopností - například porozumění sobě samému a druhým, zvládnutí vlastního chování, utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni, řešení složitých situací, např. konfliktů, přináší vědomosti týkající se duševní hygieny).
- v oblasti postojů a hodnot - utváření pozitivního postoje k sobě samému a k druhým, vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci, k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů, přispívá k uvědomování mravních

⁷JERÁBEK, J. – TUPÝ, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: přepracované vydání* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, ©2013[cit. 20.1.2014].s. 105. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/21592>

rozměrů různých způsobů lidského chování a napomáhá primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování).

4.1 Tematické okruhy osobnostní a sociální výchovy

Osnova osobnostní a sociální výchovy (dále OSV) je rozdělena do tří částí, které jsou zaměřeny na osobnostní, sociální a mravní rozvoj. Zařazení Osobnostní a sociální výchovy do kurikula školy je povinné. Vzhledem k jeho rozsáhlosti ale není povinné se zabývat všemi tématy, záleží na konkrétní škole či učiteli, která témata s žáky využije. Řada témat také přichází přirozeně sama v každodenním životě třídy či školy a je nutné se jim věnovat.

Všechna témata se uskutečňují prakticky, prostřednictvím vhodných her, cvičení, modelových situací a příslušných diskusí. Je výhodné zařazovat do výuky témata, jež reflektují aktuální potřeby žáků, popřípadě vycházejí ze vzájemné domluvy s nimi. Učitel však musí mít na paměti, že se jedná „o živá setkání dotýkající se osobní existence, je třeba počítat s tím, že na různé věci budou mít žáci různé názory, že se může objevit odmítání témat či technik, ostych, případně, že některé hry tzv. "nevyjdou". Právě tyto okamžiky však bývají v Osobnostní a sociální výchově velmi užitečné, neboť nabízejí příležitost k přemýšlení o tom, co se děje.“ (Jeřábek - Tupý, 2013, s. 106)

4.1.1 Osobnostní rozvoj

Tematický okruh se zaměřuje na osobnost jedince a její rozvoj. Cílem je vést žáky k porozumění sobě samému, druhým lidem. Obsahem okruhu je pět témat - rozvoj schopnosti poznávání, sebepoznávání a sebepojetí, seberegulace a sebeorganizace, psychohygienu a kreativita.

Tabulka č. 1: Osobnostní rozvoj

Téma OSV:	Oblast užití tématu:	Pojmy:
Sebepoznání:	<ul style="list-style-type: none"> • vztah k vlastnímu tělu • vlastnosti a prožívání • mezilidské vztahy, hodnoty a postoje, chování, činnosti, dovednosti 	Osobnost, možnosti poznání a ovlivnění osobnosti.
Zdokonalení základních kognitivních funkcí:	<ul style="list-style-type: none"> • rozvoj smyslového vnímání, citění věcí, prostoru, prostředí a vztah k nim • rozvoj pozornosti a soustředění, rozvoj paměti • citění rytmu • rozvoj představivosti a fantazie • komunikace se sebou samým 	Dobré vlastnosti člověka, cesty k jejich dosahování. Obecné informace vztahné k uvedeným jevům.
Seberegulace a sebeorganizace:	<ul style="list-style-type: none"> • sebevýchova • ovládnutí vnitřních procesů • obrana proti předsudkům • ovládnutí vnějších projevů (chování, činnosti apod.) • osobní management • plánování jednání v určitých situacích 	Učení a studium, vůle, principy plánování.
Psychohygienu:	<ul style="list-style-type: none"> • Preventivní každodenní péče o tělesné a duševní zdraví • Psychohygienu v zátěžových situacích 	Zdraví a duševní zdraví, stres, zátěž, krize, frustrace, deprivace.
Kreativita:	<ul style="list-style-type: none"> • Estetická (užití uměleckých forem ve výchově, dramatická hra, zvuková exprese apod.) • Sociální (tvořivost v komunikaci, mezilidských vztazích, při řešení problémů) • Vnitřní témata kreativity (schopnost vidět problémy, produkovat včas dostatek nápadů, hledání neobvyklých řešení, dotahovat řešení problémů) 	Kreativita, podmínky, bariéry, konvergentní a divergentní myšlení.

4.1.2 Sociální rozvoj

Oblast sociálního rozvoje zahrnuje téma poznávání lidí, mezilidské vztahy, komunikaci a tematický okruh kooperace a kompetice. Pomocí aktivit a cvičení jsou žáci vedeni k dovednostem zvládat vlastní chování, udržovat dobré mezilidské vztahy ve třídě i mimo ni. Oblast rozvíjí základní dovednosti dobré komunikace, spolupráce, a řešení složitých situací, např. konfliktů.

Tabulka č. 2: Sociální rozvoj

Téma OSV:	Oblast užití tématu:	Pojmy:
Poznávání lidí:	<ul style="list-style-type: none"> • Co lze o člověku poznávat? • Vzájemné poznávání ve skupině • Pozornost k odlišnostem a konstruktivní postoje k odlišnostem • Rizika chyb při poznávání lidí 	Sociální inteligence, dovednosti potřebné pro poznávání druhých sociální percepce a její úskalí.
Mezilidské vztahy:	<ul style="list-style-type: none"> • Mezilidské vztahy (vznik a typy) • Vztah “tváří v tvář” a vztahy obecně společenské (včetně otázek mori a rasismu) • Tolerance a pohled na svět očima druhého • Dovednosti pro pozitivní změnu vzájemných vztahů • Lidská práva jako regulative vztahů • Práce s přirozenou dynamikou dané třídy jako sociální skupiny 	Sociální skupiny, dynamika sociální skupiny, lidská práva.
Komunikace (sémiotika, technika, pragmatika):	<ul style="list-style-type: none"> • Znakovost v komunikaci • Pozorování a naslouchání • Jak užívat komunikaci a specifické komunikační dovednosti • Komunikace se sebou samým 	Chování, jednání, interakce, komunikace.
Kooperace a kompetice:	<ul style="list-style-type: none"> • Individuální dovednosti pro kooperaci 	Kooperace, kompetice.

4.1.3 Mravní rozvoj

Tato oblast zahrnuje dva tematické okruhy, řešení problémů a rozhodovací dovednosti, dále hodnoty, postoje a mravní vlastnosti. Oblast napomáhá k utváření pozitivního postoje k sobě samému a k druhým, vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci, hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů, přispívá k uvědomování si mravních rozměrů různých způsobů lidského chování, rozvíjí dovednosti pro řešení problémů a rozhodování z hlediska různých typů problémů a sociálních rolí.

Tabulka č. 3: Mravní rozvoj

Téma OSV:	Oblast užití tématu:	Pojmy:
Řešení problémů a rozhodovací dovednosti:	<ul style="list-style-type: none">• Pozitivní postoj k jevu - problému• Techniky rozpoznání problému• Plánování řešení problému v životních situacích• Podmínky a kritéria pro rozhodování (já a jiní lidé)• Problémové a rozhodovací situace a jejich aplikace• Řešení problémů a rozhodování z hlediska různých sociálních rolí• Základní dovednosti pro organizaci druhých lidí	Co je problém, co je rozhodování. Obecný postup řešení problému a rozhodování.
Hodnoty, postoje, mravní vlastnosti, praktická etika:	<ul style="list-style-type: none">• Postoje, hodnoty a jejich projekce v chování lidí (odpovědnost, spolehlivost, spravedlivost, slušnost, respektování různosti, prosociální chování, čestnost, pozitivnost - a jejich opaky).• Eticky problematické situace obecně i z pohledu našeho všedního dne• Rozhodování v těchto situacích	Hodnoty, hodnotové žebříčky a orientace.

4.2 Metody a principy OSV

Metody a techniky pro OSV lze čerpat z různých zdrojů, například sociálního výcviku, dramatické výchovy, globální výchovy, zážitkové pedagogiky apod. (Valenta, 2003)

4.2.1 Některé vybrané metody OSV:

- **Burza vzájemné pomoci** - žáci žádají druhé o pomoc a zároveň sami pomoc nabízejí.
- **Zcitlivění na téma a cíl** - žáci si propojují učivo se svými dosavadními zkušenostmi. Mají tak chuť zabývat se daným tématem a rozvíjet konkrétní dovednost.
- **Řeka** - žáci diskutují o svých postojích a názorech k určitému tématu. Postupně formulují společná stanoviska, která vyhovují všem
- **Volné psaní** - žáci vyjadřují názor na nějaké téma nebo si vybaví souvislosti mezi tématem a svou dosavadní zkušeností.
- **Brainstorming** - žáci dávají dohromady co nejvíce nápadů na řešení nějakého problému. Pak jsou vybírány nápady, které se zdají být efektivní.
- **Myslím si, že ano, myslím si, že ne** - žáci diskutují o svých zcela odlišných stanoviscích k určitému tématu. Přitom nepopírají, jak se na věci dívají ostatní.
- **Reflexe** - tím, že žáci svou zkušenost pojmenují, ji také zpracují a vyvodí závěr pro svůj další život.
- **Myšlenková mapa** - znázornění a uspořádání myšlenek a poznatků k určitému tématu. Využívá se klasické provedení nebo s použitím lístečků.
- **Úkolové situace** - žáci řeší kooperativní úkoly nebo úkoly s překážkou. Procvičují si tak některé osobnostní, sociální nebo morální dovednosti.
- **Hraní rolí** - žáci si v modelových situacích zkouší různé způsoby chování.

(Dubec, 2007)

4.2.2 Principy OSV

- OSV probíhá vždy prakticky - výchova je založena na principu činnostního učení. Jde o žákovu zkušenost s tématy, která buď vznikají přirozeně, nebo jsou pedagogicky navozená. V OSV se žáci učí přímým tréninkem dovednosti. Neoddělitelnou součástí OSV je také reflexe prožité zkušenosti, kterou učitel s žáky provádí vhodně zvolenou technikou. Může klást dotazy, žáci prezentují svou zkušenost a myšlenky po diskuzi ve skupinkách apod. (Srb, 2007)
- OSV je vždy propojená se životem žáků - princip učení pro život. Žáci musí mít šanci propojovat si témata OSV s vlastní životní realitou, se svou osobností, zkušenostmi a potřebami.
- OSV má mít provázející charakter - učitel se nestaví do role vševědoucího odborníka. Má provázet žáky, vytvářet podmínky pro zdokonalování vlastního sebehodnocení žáků, nabývání pozitivních osobnostních rysů, efektivních sociálních dovedností a morálně hodnotných postojů, ovšem za předpokladu respektování osobnostního specifika žáků.
- OSV musí být také zacílená - stanovuje si krátkodobé i dlouhodobé cíle, ke kterým všechny činnosti budou směřovat.
- lekce OSV by měla probíhat podle jasně daného schématu. V. Srb (2007) uvádí tzv. didaktický cyklus C-M-I-A-R-E, jehož podstatou při plánování OSV je:
 - formulace naprosto konkrétního cíle - C
 - na základě cíle jsou zvoleny metody - M
 - zadány instrukce - I
 - následně učitel pozoruje, co se děje během akce - A
 - vede s žáky reflexi - R
 - v evaluaci - E zjišťuje, zda a jak se podařilo nebo nepodařilo stanoveného cíle dosáhnout.

Během aktivit OSV je důležité zachovávat zásady psychické bezpečnosti:

- Seznámit žáky předem s pravidly psychické bezpečnosti.
- Pravidlo STOP - žák má právo se aktivity neúčastnit.
- Učitel má právo kdykoliv aktivitu zastavit.
- Vzájemný respekt a právo na soukromí. Bereme se vážně.
- Strukturování aktivit.
- Co největší prostor pro žáky.
- Při probírání citlivějších témat vést diskusi obecněji.
- Včas a správně ošetřit emočně vypjaté situace
- Používat zpětnou vazbu
- V případě potřeby zavést další pravidlo
- Pouštět se pouze do témat, na která jsou všichni připraveni

(Srb et al. 2007)

5 Projekt a projektová metoda

5.1 Vymezení pojmu

V současné době jsou projekty různého typu jako výuková metoda hojně využívány. Již můžeme slyšet i názory, zda není naše školství „přeprojektované“. Pokud však je projekt vhodně zvolen, naplánován a zorganizován, vždy může být zdrojem významných poznatků, zážitků a nových zkušeností jak žákům, tak i učitelům. Jak uvádí A. Tomková a kol. (2009, s. 7), projektová metoda umožňuje žákům dotýkat se reality, prožívat nové role, řešit problémy, propojovat a uplatňovat získané poznatky všech oborů při smysluplné a užitečné práci.

Myšlenka zavést do vyučování projekt jako výukovou metodu, byla rozvinuta již na přelomu 19. a 20. století. Zabývali se jí například J. Dewey, představitel americké pragmatické pedagogiky, a jeho nástupce W. Killpatrick. Základem jejich přístupu k vyučování bylo pomoci žákům získat nejen povědomí o významu určitých činností, ale i řadu praktických informací a dovedností roztroušených jinak v různých předmětech a ročnících. (Valenta, 1993)

Jednotné vymezení pojmu projekt ve slovnících ani pedagogické literatuře nenalzáme. V různých slovnících například můžeme nalézt definici významu slova projekt jako plán, záměr či úmysl. Svůj původ má slovo v latině, slovo „*proicio*“ znamená hodit, vrhnout vpřed, napřáhnout. Podle J. Valenty je projekt a jeho zázemí ideou souhrnně pojmenovatelnou jako koncentrace. „*Koncentrace ve smyslu stanovení společných jader, základů, situací či jednotlicích myšlenek, kolem nichž by se koncentrovalo učivo.*“ (1993, s. 2 - 3)

G. Petty (1996) rozumí projektem úkol nebo sérii úkolů, které mají žáci plnit - většinou individuálně, ale někdy i ve skupinách. Žáci se mohou často více méně sami rozhodovat jak, kde, kdy a v jakém sledu budou úkoly provádět. Český reformní pedagog, S. Vrána, definuje projekt jako 1. podnik, 2. podnik žákův, 3. podnik, za jehož výsledky žák převzal odpovědnost a 4. podnik, který jde za určitým cílem. (Valenta, 1993)

Shrme-li předchozí poznatky, můžeme označit projekt jako úkol, problém, který zaujme žáka natolik, že jej chce vyřešit, hledá způsob řešení a cítí zodpovědnost za jeho splnění. Žák během činností rozvíjí kreativní myšlení, spolupracuje se spolužáky, vyhledává a

třídí informace, konzultuje průběh práce a její výsledky se spolužáky nebo s učitelem. Práce na projektu vede žáka k samostatnosti, tvořivosti při řešení problému, propojuje životní realitu se školou, spěje ke konkrétnímu výsledku a vytváří tak i zpětnou vazbu předchozích činností. V současné době je velmi zvýrazňována „*role aktivní a tvořivé činnosti žáků v procesu vzdělávání (nikoliv jen hotových poznatků), která vede k jednotě utváření vědomostí a dovedností jich používat.*“ (Skalková, 2007, str. 101)

Projektová metoda je založena na řešení komplexních problémů za aktivní činnosti žáků, chce tak odstranit nedostatky běžného vyučování jako jsou izolovanost jednotlivých předmětů a poznatků, roztržitost a zejména odloučenost od každodenního života. (Skalková, 2007) Snaží se zvyšovat kvalitu vyučování tím, že respektuje potřeby a zájmy dětí, učí je vnímat a poznávat svět komplexně prostřednictvím praktických zkušeností.

5.2 Kořeny projektové metody - historická zmínka

Již víme, že projektová metoda, ačkoliv v současné době zažívá „boom“, není až takovou novinkou a má za sebou bohatou historii. Její počátky můžeme sledovat na počátku 20. století, kdy se v Americe dostala do popředí tzv. pragmatická pedagogika, jejímž cílem se stala snaha přetvořit vzdělání v praktickou a pro život užitečnou komponentu. Vzdělání má být cestou k získání dovedností řešit problémy, se kterými se žáci v životě mohou setkat. Prostředkem k získání těchto dovedností je praktická činnost a experimentování, tzv. „*learnig by doing*“, na jejichž základě získává žák zkušenosti. Hlavními představiteli a průkopníky tohoto směru se stali J. Dewey a jeho žák a nástupce W. H. Killpatrick, kteří rozvinuli projektovou metodu jako „*prostředek demokratizace a humanizace vyučování a školy.*“ (Skalková, 2007, str. 234)

Pragmatická pedagogika ovlivnila reformní hnutí počátku století jak v Americe, tak v Evropě. U nás prosazovalo vyučování zaměřené na osobnost žáka a respekt k jeho potřebám několik pokrokových učitelů, například J. Úlehla, V. Příhoda, S. Vrána nebo R. Žanta.

Po roce 1929 začaly vznikat tzv. pokusné školy, jejichž koncept se výrazně lišil od škol tradičních. Dobře nastartovanou snahu o proměnu školství bohužel zastavila německá okupace a následné historické události. K dalším výrazným změnám ve školství, jež vedly

také k rozvoji nových vyučovacích metod, došlo až po roce 1989, kdy se u nás změnily politické a společenské poměry.

5.3 Základní rysy projektu

Základním rysem projektové metody je organizovaná činnost žáků, která směřuje k určitému cíli. Žáci se společně podílí na volbě tématu projektu, plní záměr projektu a směřují k jeho výstupu. Pracují obvykle ve skupinkách, ale výjimkou nejsou ani individuální projekty. Během projektu žáci společně shromažďují informace, vytváří výstup, který poté prezentují. Při práci na projektu se zásadně mění role učitele, který zde vystupuje jako poradce, podílí se s žáky jen na plánování, hodnocení a vytyčuje cíle učení.

Další charakteristiky projektu:

- zřetel k potřebám a zájmům dítěte
- integrativní charakter (interdisciplinarita)
- aktivní účast žáků na výuce
- tvořivá činnost
- rozvoj celé osobnosti žáka (seberegulace a sebepojetí)
- motivace žáka k učení
- rozvíjeny klíčové kompetence žáků
- orientace na výsledek, produkt
- propojení života školy s širší veřejností

5.4 Druhy projektů

Projekty mohou mít různou podobu, třídí se například podle účelu projektu, délky trvání, kolik žáků se účastní, podle navrhovatele, místa, velikosti, kolik spojuje předmětů atd. Realizovaný projekt může být i souhrnem a propojením několika typů:

Podle účelu:

- problémové
- konstruktivní
- hodnotící
- drilové

Podle navrhovatele:

- spontánní - žákovské
- uměle připravené
- uměle připravený na základě inspirace ze spontánní situace nebo zájmu žáků

Podle místa konání:

- školní
- domácí
- spojitě - kombinace obou

Podle počtu žáků:

- individuální
- kolektivní - skupinové, třídní, ročníkové, víceročnickové, celoškolní
- spojení společných aktivit s individuálními

Podle množství času stráveného projektem:

- krátkodobé
- dlouhodobé

Podle velikosti:

- malé
- velké

Podle organizace

- v rámci jednoho předmětu
- v rámci příbuzných vyučovacích předmětů
- v rámci všech předmětů
- mimo výuku, místo vyučovacích předmětů

(Valenta, 1993)

5.5 Postup při realizaci projektu

5.5.1 Volba situace - téma, podnět

Volba situace, která pro žáky představuje zajímavý problém, jež chtějí řešit. Téma může navrhnout učitel, ale je také možné vytvořit projekt na základě zájmu žáků. Spontánním způsobem lze využít aktuální situace, jež vznikla buď ve školním prostředí, nebo v okolním prostředí školy, žáků. Díky možnosti volby a účasti na volbě tématu jsou žáci vnitřně motivováni na projektu pracovat a úspěšně jej dokončit.

5.5.2 Plánování

Během diskuze o plánu učitel vybízí žáky k návrhu řešení zvoleného problému. V této fázi lze velmi dobře využít metodu brainstormingu. Žáci mají možnost projevit svou iniciativu a navrhnout způsoby řešení. Učitel by v této fázi měl mít roli spíše poradce, konzultanta. Pomáhá žákům také ve fázi, kdy žáci vzniklé nápady třídí a eliminují zbytečné, nebo nereálné podněty. Během plánování projektu je také vhodné vytvořit myšlenkovou mapu a stanovit postupné kroky realizace projektu. Důležité je také promyslet výstup a způsob

hodnocení v rámci projektu i projekt jako celek. Doporučuje se také vyvěsit plán projektu ve třídě.

5.5.3 Realizace a prezentace projektu

Při realizaci projektu žáci postupují podle vytvořeného plánu. Sbírají vhodný materiál (identifikace), třídí ho (klasifikace), zpracovávají, analyzují a kompletují. I v této fázi vystupuje učitel jako poradce. V případě, že žáci ztrácí motivaci nebo se odklánějí od vytyčených cílů, usměrní jejich činnost tak, aby vedla k úspěšnému dokončení projektu. Velký význam zde má také zpětná konfrontace, jakési zopakování si poznaného, ujasnění si smyslu projektu. Žáci tak dostávají důležitou zpětnou vazbu k průběhu projektu.

Prezentací projektu rozumíme představení průběhu projektu a zejména jeho výstupu, výsledného produktu. Může se jednat například o výstavu, představení, koncert, realizace nějaké společenské akce či vytvoření konkrétního produktu apod. Prezentaci projektu mohou žáci naplánovat tak, aby se jí mohli zúčastnit také rodiče nebo širší veřejnost. Život školy se tak propojuje se životem obce.

5.5.4 Hodnocení projektu - reflexe

Zhodnocení projektu je velice důležitým krokem, který se opírá zejména o vlastní reflexi každého účastníka projektu. Práce na projektu má vliv na žákovu sebedůvěru a sebehodnocení, může se tak stát motivací pro další případné projekty, samostatné práce apod. Kromě individuálního sebehodnocení je potřeba také zhodnotit projekt jako celek, jeho průběh, výsledek, dosažení cílů, a dále využít zkušeností s projektem a vymezit opatření pro budoucí projekty. Hodnocení vlastní práce a následná reflexe také rozvíjí klíčové kompetence žáků, zejména komunikativní, sociální a personální. Jde o důležitou dovednost, která obohacuje osobnostní rozvoj žáků.

5.6 Pravidla pro úspěšné vedení projektu

- zřetele k potřebám žáků (nutnost aktivního poznávání)
- pravidlo aktuální situace (zájem o téma, něco, co děti obklopuje)
- pravidlo interdisciplinarity (celistvost poznání, vzájemné propojování)
- pravidlo týmové realizace (spolupráce ve skupinách, spoluodpovědnost dětí za práci své skupiny)
- pravidlo orientace na produkt (je nutné dojít k výsledku, splnění cíle, vést si dokumentaci, výsledná prezentace)
- pravidlo společenské významovosti (propojování života základní školy, obce a širší společnosti)

5.7 Projekty ve výtvarné výchově

Výtvarná výchova nabízí velký prostor pro tvořivou činnost dětí. Důležitý je však přístup učitele a jeho pojetí výtvarné výchovy. Kreativní a všímavý učitel dokáže maximálně využít prostorových podmínek školy, jejího materiálního a technického zázemí, orientuje se také v oblasti umění a kultury, vyhledává zajímavé náměty, techniky a metody pro hodiny výtvarné výchovy. I zde se proto může velmi osvědčit metoda projektu. Jejím prostřednictvím může učitel například seznamovat děti se zajímavými výtvarnými technikami a prostředky, s výtvarným uměním apod.

Během práce na výtvarném projektu dostávají žáci příležitost aktivně se projevit, přicházet s vlastními nápady a tvůrčím způsobem realizovat své představy. Je také třeba ponechat jim určitou volnost ve volbě vizuálně obrazných prostředků. *„Dítě, které si je vědomo šíře nabídky výtvarných prostředků, je-li podporováno ve své tvorbě a odvaze hledat jedinečné řešení, potom i jeho výtvarná výpověď nevýrazově působivá, originální.“* (Stadlerová, 2005, s. 12)

Žákovi je vhodné během výtvarného projektu vést k aktivnímu výběru a používání vizuálně obrazných vyjádření, ke schopnosti rozpoznat a pojmenovat výtvarné postupy a techniky, tvořivě hledat řešení výtvarného zadání, poznává sám sebe prostřednictvím reflexe své výtvarné výpovědi. Projekty ve výtvarné výchově také předpokládají vyzrálou osobnost

učitele, který přistupuje k osobnosti žáků a jejich výtvarné práci s respektem, nekritizuje, ale citlivě žáky vede a pomáhá ve chvíli, kdy je to na místě.

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Výtvarný projekt „Já a můj svět“

Výtvarný projekt navržený pro žáky 4. ročníku ZŠ nese název „Já a můj svět.“ V duchu osobnostní a sociální výchovy jsme zvolili toto téma pro svou blízkost a propojenost se životem žáků, jejich konkrétní životní realitou, kterou netvoří jen školní prostředí, ale také rodina, bližší i širší sociální okolí, kde řeší obyčejné věci i vážnější situace a konflikty.

Poté, co jsme si určili téma, bylo potřeba stanovit cíle a vytvořit předběžnou strukturu a plán projektu. S takto navrženým projektem jsme oslovili ředitele ZŠ Svatoplukova ve Šternberku, zda by nám umožnil realizaci projektu v jedné z tříd čtvrtého ročníku. Pak už následovala krátká prezentace a komunikace s pedagogy 1. stupně a konkrétní domluva s paní učitelkou, která byla ochotná poskytnout nám prostor pro realizaci výtvarného projektu ve své třídě. Během rozhovoru s paní učitelkou byly dohodnuty termíny, ve kterých bude výtvarná výchova probíhat.

Projekt jsme nadnesli také žákům na seznamovací hodině. Zamýšlenou strukturu jsme si ponechali a vybídli žáky, aby sami zkusili navrhnout plán projektu. Využili jsme metodu brainstormingu a vytváření myšlenkové mapy. Dále jsme žáky ujistili, že jejich výtvarné činnosti budou dokumentovány, fotografovány, pouze pro potřeby naší diplomové práce. Plán projektu jsme vyvěsili na nástěnku. Žáci tak měli možnost sledovat jeho průběh a těšit se na témata, která pro ně byla prioritní.

6.1 Cíle a charakter výtvarného projektu

Naší snahou a hlavním cílem bylo vytvořit výtvarný projekt s prvky osobnostní a sociální výchovy, jenž by mohl sloužit jako možná inspirace pro učitele 1. stupně základní školy. Dále jsme měli velký zájem na tom, aby jeho prostřednictvím byli obohaceni také žáci. Ti tak dostávají možnost poznat něco nového o sobě samém, o svých spolužácích, mohou si uvědomit vlastní jedinečnost, ale také to, co mají společné se svými vrstevníky. Díky

aktivitám osobnostní a sociální výchovy v hodinách výtvarné výchovy si také mohou procvičit některé ze sociálních dovedností. A právě díky spojení osobnostní a sociální výchovy s výtvarnou výchovou mohou žáci okamžitě reagovat a ztvárnit své prožitky, či vyjádřit svůj názor i jiným než verbálním způsobem.

6.1.1 Vzdělávací cíle projektu:

- Žák poznává a rozvíjí svou osobnost.
- Žák rozvíjí klíčové kompetence.
- Žák poznává osobnostní kvality spolužáků a učí se je chápat.

6.1.2 Očekávaný výstup vzhledem k RVP ZV:

Vzdělávací oblast Umění a kultura, 1. stupeň, Výtvarná výchova, 2. období:

- Žák užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření ve vztahu k celku.
- Žák při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření se vědomě zaměřuje na projevení vlastních životních zkušeností i na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy.
- Žák uplatňuje osobitost svého vnímání v přístupu k realitě, k tvorbě a interpretaci vizuálně obrazného vyjádření, pro vyjádření nových i neobvyklých pocitů a prožitků svobodně volí a kombinuje prostředky.

6.1.3 Jakých průřezových témat se projekt dotýkal:

- Osobnostní a sociální výchova
- Multikulturní výchova
- Environmentální výchova

6.1.4 Jaké klíčové kompetence byly rozvíjeny:

- Kompetence k řešení problémů - žák samostatně řeší problém, volí vhodný způsob řešení.
- Kompetence komunikativní - naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhájí svůj názor a vhodně argumentuje.
- Kompetence sociální a personální - vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj, ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty.

6.1.5 Charakteristika třídy

- Výtvarného projektu se zúčastnili žáci 4. ročníku základní školy Svatoplukova ve Šternberku. Ve třídě se nachází 26 žáků, z toho 14 chlapců a 12 děvčat. Třídu vede zkušená paní učitelka s dlouholetou pedagogickou praxí.
- S pojmem projekt jsou žáci obeznámeni. Několikrát do roka se na jejich ZŠ koná tzv. projektový den.
- Ve vzdělávacím procesu probíhá nejvíce frontální výuka, žáci občas pracují ve skupinách.
- Vybavení dětí pro VV bylo omezeno na základní výtvarné prostředky, jako vlastní psací náčiní, pastelky, fixy. Někteří žáci měli jen vodové barvy, někteří i temperové. Suché pastely, štětce, tuš, uhel a voskovky měla paní učitelka společně pro všechny.
- Možnost kopírování byla z důvodu šetření omezená.
- Ve třídě byl k dispozici počítač s připojením na internet a interaktivní tabule.
- Hodinová dotace výtvarné výchovy je dvě hodiny týdně. O tento předmět žáci jeví zájem, ale často o něj přicházejí z různých organizačních důvodů (účast na soutěžích, dopravním hřišti apod.)

6.2 Průběh projektu

6.2.1 Seznamovací hodina

Jméno vyučujícího:	Daniela Krylová	
Název tematického celku:	Já a můj svět	
Námět vyučovací jednotky:	Seznamovací hodina	
Vzdělávací oblast:	Umění a kultura	
Vzdělávací obor:	Výtvarná výchova	
Stupeň vzdělávání a období vzdělávání:	2. období prvního stupně vzdělávání	
Očekávaný výstup vzhledem k RVP:	Cvičení pro rozvoj základních rysů kreativity - pružnosti nápadů, citlivosti, schopnosti dotahovat nápady do reality.	
Dílčí výstup dané aktivity:	Empatické a aktivní naslouchání, dovednosti pro sdělování verbální i neverbální, dialog, otevřená a pozitivní komunikace.	
Učivo:	Obsahová doména:	Rozvoj individuálních dovedností pro kooperaci.
	Konkrétní učivo:	Žáci spolupracují při tvorbě plánu projektu. Využívají metodu brainstormingu a myšlenkové mapy.

Integrace vzdělávacího obsahu z jiných vzdělávacích oborů, resp. průřezových témat:	Osobnostní a sociální výchova. Téma OSV: kooperace, komunikace.
Forma výuky, vyučovací metoda:	Skupinová práce, frontální výuka, metody brainstorming a myšlenková mapa.
Předpokládaný časový nárok:	2 hodiny
Pomůcky a prostředky:	Balicí papíry, psací potřeby.
Bodový scénář hodiny:	<p>Úvod: Hra, při které se učitel může vzájemně poznat s žáky a něco se o sobě dozvědět. Žáci tipují vždy jednu ze tří možností, např. Jak se jmenuju? Kolik je mi let? Kolik mám dětí? Jakou mám nejrady barvu? Jaké mám doma zvíře?</p> <p>Žáci si mohou hru zahrát také. Vymyslí si tři otázky a možnosti odpovědí, ostatní tipují a počítají si, kolikrát uhádli odpověď.</p> <p>Přípravná část: Představení projektu - učitel požádá žáky, zda by mohli spolupřipravovat a otestovat výtvarný projekt s názvem „Já a můj svět.“</p> <p>Očekávání (brainstorming): žáci napíší na lístečky svá přání, očekávání. Co by chtěli v rámci projektu zažít, vyzkoušet. Lístečky s návrhy byly využity při vytváření myšlenkové mapy, jež se stala základem pro navržení témat výtvarného projektu.</p> <p>Hlavní část: společné vytvoření plánu projektu. Je potřeba promyslet, jakým způsobem bude plán realizován. Společně se žáky navrhne časový plán,</p>

	<p>promyslíme si, jaké nás čekají činnosti, kde se bude projekt odehrávat a co bude potřeba připravit. Plán umístíme na nástěnku nebo jiné dostupné místo, aby bylo možné se informovat o jeho průběhu.</p> <p>Závěr: Společná reflexe a hodnocení aktivit.</p>
<p>Reflexe:</p>	<p>Žáci věděli dopředu o našem příchodu a byli plni očekávání. Po úvodním představení nás i projektu jsme si společně zahráli hru na seznámení. Ledolamka žáky zaujala a chtěli si ji také zahrát mezi sebou. Žáci velmi ocenili možnost spolurozhodování o tématech a činnostech v průběhu projektu. Velice aktivně se ujali i dalších aktivit - vytváření myšlenkové mapy a následně plánu projektu.</p>

Brainstorming

Foto: Daniela Krylová

6.2.2 Rodinný erb

Jméno vyučujícího:		Daniela Krylová
Název tematického celku:		Já a můj svět
Námět vyučovací jednotky:		Rodinný erb
Vzdělávací oblast:		Umění a kultura
Vzdělávací obor:		Výtvarná výchova
Stupeň vzdělávání a období vzdělávání:		2. období prvního stupně vzdělávání
Očekávaný výstup vzhledem k RVP:		<p>Žák užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření ve vztahu k celku.</p> <p>Žák se při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření vědomě zaměřuje na projevení vlastních životních zkušeností i na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy.</p>
Dílčí výstup dané aktivity:		Žák projevuje své vlastní životní zkušenosti. Při práci používá tuš, pero s násadou. Kresbu koloruje vodovými barvami.
Učivo:	Obsahová doména:	<p>Uplatňování subjektivity: prostředky pro vyjádření emocí, pocitů, nálad, fantazie, představ a osobních zkušeností.</p> <p>Ověřování komunikačních účinků.</p>
	Konkrétní učivo:	Žák vyjadřuje své postoje a názory na základě svých zkušeností. V komunikaci se spolužáky vysvětluje výsledky tvorby podle svých schopností a zaměření.

Metodické poznámky:	Motivace:	Úvodní rozhovor s ukázkami rodových erbů a malou exkurzí do světa heraldiky.
	Zadání výtvarné činnosti:	Individuální tvorba erbu rodiny: Jaká je moje rodina? Co je pro ni charakteristické? Děláme něco společně?
	Vazba k výtvarné kultuře:	Ukázky rodových erbů a městských znaků.
	Použitá technika:	Kolorovaná kresba (tuš, vodové barvy)
Integrace vzdělávacího obsahu z jiných vzdělávacích oborů, resp. průřezových témat:		Osobnostní a sociální výchova. Téma OSV: sebepoznání v oblasti mezilidských vztahů, hodnot a postojů.
Forma výuky, vyučovací metoda:		Střídání metod a forem.
Předpokládaný časový nárok:		2 hodiny
Pomůcky a prostředky:		Výkres o formátu A3, tuš, pero s násadkou nebo špejle, vodové barvy.
Bodový scénář hodiny:		<p>Úvod: hra - žáci jsou zástupci svých rodin, kteří se sjeli na konferenci. Seskupují se podle daného klíče (např. čí rodina ráda jezdí na kole, chodí do kina, do přírody, jezdí autem). Ve skupinkách spolu 1 min. hovoří o své volbě. Následně každá skupinka sděluje ostatním stručně obsah své debaty. (Valenta, 2003)</p> <p>Přípravná část: Kdo už někdy viděl nějaký erb? Kde se s ním můžeme setkat?</p> <p>Ukázky rodových erbů prostřednictvím</p>

	<p>prezentace na interaktivní tabuli. Základní informace z heraldiky.</p> <p>Hlavní část: Vytváření vlastního erbu.</p> <p>Závěr: Společná reflexe a hodnocení aktivit: V kruhu, každý má svůj erb. Dobrovolné představení svého erbu, vysvětlení symbolů. Otázky pro reflexi: Co je pro tvůj erb charakteristické? Co pro tebe znamenají symboly, které jsi v erbu umístil?</p>
<p>Reflexe:</p>	<p>Žáci měli možnost zaměřit se na sebe a svou rodinu, zamyslet se nad tím, zda je jejich rodina v něčem zajímavá, charakteristická. Vytváření erbu rodiny žáky zaujalo. Přestože jde o poměrně častý námět pro hodiny výtvarné výchovy, žáci jej ještě neměli příležitost tvořit. Začali pracovat téměř okamžitě, měli přesnou představu o tom, co do erbu umístí. Někteří žáci časem řešili určité komplikace. Například jeden chlapec rozdělil erb na čtyři pole a zaplnil jen dvě. Dále nevěděl, co do erbu umístit. Našli jsme společně řešení - prázdná pole vybarvil barvami, které u nich doma převládají, jež má jeho rodina ráda. Následnou reflexi a hodnocení v kruhu přijali žáci velmi pozitivně. Chtěli spolužákům sdělit informace o svém erbu a rodině, zároveň se také mohli dovědět něco zajímavého o rodinách svých spolužáků.</p>

Kolorovaná kresba

Foto: Daniela Krylová

Hotové erby

Foto: Daniela Krylová

6.2.3 Můj dům, můj pokoj

Jméno vyučujícího:		Daniela Krylová
Název tematického celku:		Já a můj svět
Námět vyučovací jednotky:		Můj dům, můj pokoj
Vzdělávací oblast:		Umění a kultura
Vzdělávací obor:		Výtvarná výchova
Stupeň vzdělávání a období vzdělávání:		2. období prvního stupně vzdělávání
Očekávaný výstup vzhledem k RVP:		Žák užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření ve vztahu k celku (linie a barevné plochy). Při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření se vědomě zaměřuje na projevení životních zkušeností i na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy.
Dílčí výstup dané aktivity:		Žák projevuje své vlastní životní zkušenosti.
Učivo:	Obsahová doména:	Uplatňování subjektivity - prostředky pro vyjádření emocí, pocitů, nálad, fantazie, představ a osobních zkušeností. Ověřování komunikačních účinků - komunikační obsah vizuálně obrazných vyjádření.
	Konkrétní učivo:	Žák vyjadřuje své postoje a názory na základě svých zkušeností. Vysvětluje výsledky tvorby podle svých schopností.

Metodické poznámky:	Motivace:	Úvodní aktivita, rozhovor.
	Zadání výtvarné činnosti:	Pomocí libovolného kreslicího materiálu nakreslete dům, ve kterém žijete. Zaměřte se zejména na okno vašeho pokoje, co by bylo vidět?
	Vazba k výtvarné kultuře:	Zvětšení výřezu, zaměření na detail.
	Použitá technika:	Kresba, libovolný materiál.
Integrace vzdělávacího obsahu z jiných vzdělávacích oborů, resp. průřezových témat:	Osobnostní a sociální výchova - zdokonalení pozornosti a soustředění, paměti, citění věcí, prostoru, prostředí (a vztahu k nim).	
Forma výuky, vyučovací metoda:	Střídání metod a forem.	
Předpokládaný časový nárok:	2 hodiny	
Pomůcky a prostředky:	Kreslicí materiály (tužka, pastelky, ..)	
Bodový scénář hodiny:	<p>Úvod: hra - každý na lísteček anonymně napíše, co nejvíce miluje ve svém pokoji. Lístečky vhodíme do košíku. Následně určíme skupinku, která lístečky čte a třídí. Ostatní mohou tipovat, která z možností bude nejčastěji uvedena (např. postel, PC, křeslo, pracovní stůl)</p> <p>Přípravná část: Máte rádi místo, kde žijete? Kdo s vámi žije u vás doma? Máte pokoj pro sebe nebo se o něj dělíte se sourozencem?</p>	

	<p>Hlavní část: kresba domu, ve kterém žáci žijí. Okno jejich pokoje předimenzované, aby bylo vidět dovnitř. Nakreslí, co je pro ně v jejich pokoji nejdůležitější.</p> <p>Závěr: Společná reflexe a hodnocení aktivit: žáci vysvětlí, co je pro ně důležité, proč mají rádi svůj pokoj a místo, kde žijí.</p>
<p>Reflexe:</p>	<p>Téma většinu žáků zaujalo a rádi se ho zhostili. Úvodní hra přinesla zajímavé výsledky. Velice často se mezi oblíbenými věcmi či místem v pokoji objevil počítač nebo tablet, a také na některých výkresech se bez jakýchkoliv jiných detailů objevil jen stůl s počítačem. Z prací dětí bylo vcelku zřejmé, zda svůj prostor mají nebo nemají rádi. Zaujala je také závěrečná reflexe, kdy mohli pohovořit o tom, co mají rádi ve svém pokoji, jaké v něm mají zařízení.</p>

Žáci při práci

Foto: Daniela Krylová

Můj dům, můj pokoj

Foto: Daniela Krylová

6.2.4 Odvaha

Jméno vyučujícího:		Daniela Krylová
Název tematického celku:		Já a můj svět
Námět vyučovací jednotky:		Odvaha
Vzdělávací oblast:		Umění a kultura
Vzdělávací obor:		Výtvarná výchova
Stupeň vzdělávání a období vzdělávání:		2. období prvního stupně vzdělávání
Očekávaný výstup vzhledem k RVP:		<p>Žák užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření ve vztahu k celku (linie a barevné plochy).</p> <p>Žák nalézá vhodné prostředky pro vizuálně obrazná vyjádření vzniklá na základě vztahu zrakového vnímání k vnímání dalšími smysly, uplatňuje je v plošné, objemové i prostorové tvorbě.</p>
Dílčí výstup dané aktivity:		Žák projevuje svou fantazii a představivost.
Učivo:	Obsahová doména:	<p>Rozvíjení smyslové citlivosti - linie, tvary, objemy, světlostní a barevné kvality, textury.</p> <p>Uplatňování subjektivity - vytváření objektů z papíru.</p>
	Konkrétní učivo:	Žák vnímá linie vzniklé po pomačkání a narovnání papíru, na základě smyslové zkušenosti vyjadřuje svou fantazii, představivost. Dále vytváří objekt mačkáním a následným tvarováním papíru. Využívá přitom

		vlastní představivosti.
Metodické poznámky:	Motivace:	Úvodní aktivity s muchláním papíru a rozhovor.
	Zadání výtvarné činnosti:	Papír, který jste před chvílí zmačkali, nyní narovnejte. Co by se s ním dalo udělat? Zasáhnout do něj kreslicím materiálem? Zvýraznit linky, čáry, (hra s fantazií).
	Vazba k výtvarné kultuře:	Muchláz - froasáž (z franc. <i>froiser</i> - pomačkat, muchlat).
	Použitá technika:	Muchláz I: kresba do pomačkaného papíru Muchláz II: objekty.
Integrace vzdělávacího obsahu z jiných vzdělávacích oborů, resp. průřezových témat:	Osobnostní a sociální výchova. Téma OSV: rozvoj schopností poznávání, psychohygienu, kreativita.	
Forma výuky, vyučovací metoda:	Zážitkové vyučování, střídání metod a forem.	
Předpokládaný časový nárok:	2 hodiny	
Pomůcky a prostředky:	Papír, tuš, vodové barvy. Letáky, noviny, provázky, lepenky.	
Bodový scénář hodiny:	Úvod: učitel zmačká papír, papírovou kouli hází žákům zároveň s otázkami (jak se máš, z čeho jsi dnes měla radost, co se ti dnes povedlo?). V případě zájmu si mohou žáci sami házet otázky. Přípravná část: žáci si také zmačkají papír, poslouchají zvuky, dívají se, co při tom dělají	

	<p>ruce, zavřou oči, mačkají do nějakého tvaru poslepu, pak oči otevřou, co vzniklo? Co udělat dále se zmačkaným papírem?</p> <p>Hlavní část: volná tvorba podle fantazie.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kresba tuší, doplnění vodovými barvami. 2. Tvarování, muchlání papíru, objekty. Instalace objektů na chodbě školy. <p>Závěr: Společná reflexe a hodnocení aktivit: Mám odvahu udělat něco nového, co neznám, co jsem ještě nezkusil? Máme odvahu vystavit svá díla na chodbě?</p>
<p>Reflexe:</p>	<p>Žáci projevili zájem o úvodní aktivitu i následné výtvarné činnosti. Mačkání papíru se zavřenými očima, hledání tvarů a linií je uspokojovalo. Některým chvíli trvalo se zklidnit a zaměřit na pomačkaný papír, nevěděli, co mají hledat. Pomohlo, že nemusí hledat nic konkrétního, nabídka, ať si pouze hrají s liniemi. Další činnost, mačkání a tvarování papíru, vytváření objektu, se jim velmi líbila. Vytvářeli jak konkrétní předměty, tak také fantazijní objekty se zajímavými názvy.</p>

Kresba do pomačkaného papíru *Foto: Daniela Krylová*

Mačkání a tvarování papíru *Foto: Daniela Krylová*

Muchlaná tvorba *Foto: Daniela Krylová*

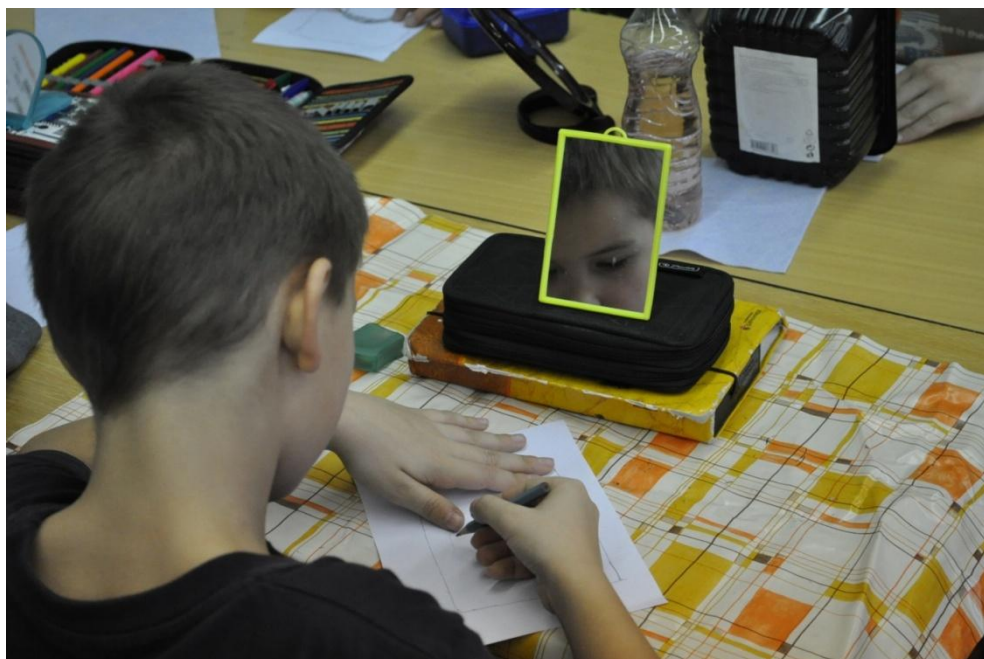
6.2.5 Jak vidím sám sebe a jak mě vidí ostatní?

Jméno vyučujícího:		Daniela Krylová
Název tematického celku:		Já a můj svět
Námět vyučovací jednotky:		Jak vidím sám sebe a jak mě vidí ostatní?
Vzdělávací oblast:		Umění a kultura
Vzdělávací obor:		Výtvarná výchova
Stupeň vzdělávání a období vzdělávání:		2. období prvního stupně vzdělávání
Očekávaný výstup vzhledem k RVP:		Žák uplatňuje osobitost svého vnímání v přístupu k realitě, k tvorbě a interpretaci vizuálně obrazného vyjádření.
Dílčí výstup dané aktivity:		Žák se snaží o vystižení reality vytvořením svého autoportrétu.
Učivo:	Obsahová doména:	Rozvíjení smyslové citlivosti.
	Konkrétní učivo:	Reflexe a vztahy zrakového vnímání a vlastní tvorby.
Metodické poznámky:	Motivace:	Ukázky autoportrétů známých umělců.
	Zadání výtvarné činnosti:	Nakreslete svůj autoportrét. Zaměřte se na to. Co je pro vás typické, můžete si zvolit nějaký atribut (symbol).

	Vazba k výtvarné kultuře:	Svůj autoportrét vytvořilo mnoho významných umělců. Například A. Durer.
	Použitá technika:	Kresba tužkou.
	Integrace vzdělávacího obsahu z jiných vzdělávacích oborů, resp. průřezových témat:	Osobnostní a sociální výchova. Téma OSV: sebepoznání a sebepojetí. Druzí jako zdroj informací o mně.
	Forma výuky, vyučovací metoda:	Zážitkové vyučování, práce ve dvojicích.
	Předpokládaný časový nárok:	2 hodiny
	Pomůcky a prostředky:	Papír, tužka.
	Bodový scénář hodiny:	<p>Úvod: „Co bych byl, kdybych byl?“ (variacie na známou hru „Co by to bylo, kdyby to bylo“).</p> <p>Učitel uvádí různé možnosti: zvíře, věc, barva, květina, strom, ... Žáci napíší dle svého mínění o sobě, co by byli...</p> <p>Přípravná část: Jak vidím sám sebe? Jak mě vidí ostatní? Pohled do zrcadla, druzí mi nastavují zrcadlo. Žáci si ve dvojicích povídají, co je napadlo při úvodní aktivitě. Souhlasí spolužák s tím, co si o sobě myslím?</p> <p>Hlavní část: kresba autoportrétu - žáci pozorují svůj obličej v zrcadle a nakreslí ho.</p> <p>Závěr: Společná reflexe a hodnocení aktivit: Jak na vás zapůsobila úvodní hra? Souhlasil s tebou tvůj spolužák, když jsi psal o sobě, co bys byl? Jak ses cítil, když vyjádřil svůj souhlas/nesouhlas?</p>

Reflexe:

Žákům se hodina velmi líbila. Zejména hra Co by to bylo, kdyby to bylo. Chtěli v ní ještě pokračovat, ale pro nedostatek času jsme hru odložili na přestávku. Následného vytváření autoportrétu se většinou zhostili s kuráží. Na některých ale bylo znát ostych. Bylo vidět, že jim dělá potíže dívat se na sebe do zrcadla před ostatními. Postupně si ale přivykli a pracovali stejně zaujatě. Snažili se o vystihnutí výrazu, detailů (znaménka, tvar očí, rtů,..). Přesto někteří žáci nakreslili svůj obličej tak, jako by kreslili „nějaký obličej“ z představy.

Pohled do zrcadla

Foto: Daniela Krylová

6.2.6 Volný čas

Jméno vyučujícího:	Daniela Krylová
Název tematického celku:	Já a můj svět
Námět vyučovací jednotky:	Volný čas
Vzdělávací oblast:	Umění a kultura
Vzdělávací obor:	Výtvarná výchova
Stupeň vzdělávání a období vzdělávání:	2. období prvního stupně vzdělávání
Očekávaný výstup vzhledem k RVP:	<p>Žák užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření ve vztahu k celku. Při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření se vědomě zaměřuje na projevení vlastních životních zkušeností i na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy.</p> <p>Osobitost svého vnímání uplatňuje v přístupu k realitě, k tvorbě a interpretaci vizuálně obrazného vyjádření</p>
Dílčí výstup dané aktivity:	<p>Žák vytváří papírovou matici pro tisk z koláže. Uvědomuje si základní pravidla při vytváření takové koláže.</p>
Učivo:	<p>Obsahová doména:</p> <p>Rozvíjení smyslové citlivosti - linie, tvary a objemy, jejich uspořádání do celků.</p> <p>Uplatňování subjektivity - prostředky pro vyjádření představ a osobních zkušeností.</p>

	Konkrétní učivo:	Prvky vizuálně obrazného vyjádření, jejich kombinace a proměny v ploše, objemu a prostoru.
Metodické poznámky:	Motivace:	Motivací se stala úvodní hra a následný rozhovor o zájmech a koníčcích žáků, dále nabídka grafické techniky.
	Zadání výtvarné činnosti:	Vytvořte pomocí stříhání a lepení matrici pro tisk z výšky.
	Vazba k výtvarné kultuře:	Pro tisk z koláže lze využít kromě papíru také látek, krajek a materiálů, jež mají určitou povrchovou strukturu, dále přírodniny (listy, květy, tenké větvičky), provázky apod.
	Použitá technika:	Tisk z koláže.
Integrace vzdělávacího obsahu z jiných vzdělávacích oborů, resp. průřezových témat:		Osobnostní a sociální výchova Téma OSV:
Forma výuky, vyučovací metoda:		Kombinování metod a forem.
Předpokládaný časový nárok:		2 hodiny
Pomůcky a prostředky:		Tvrdý papír, nůžky, lepidlo, tiskařská barva, skleněná podložka, váleček, ředidlo, hadříky.
Bodový scénář hodiny:		Úvod: hra - žáci se rozdělí do dvojic a hovoří spolu o svých zájmech a koníčcích. Nejdříve mluví jeden, druhý naslouchá a snaží se zapamatovat si údaje, pak se vymění. Časový

	<p>limit pro každého minuta. Pak zájemci mohou ostatním sdělit, co se o kamarádovi dozvěděli (s jeho souhlasem).</p> <p>Přípravná část: zadání výtvarné práce. Co rád dělám? Co umím?</p> <p>Hlavní část: vytvoření papírové matrice, tisk z výšky pomocí válečku.</p> <p>Závěr: Společná reflexe a hodnocení aktivit: individuální rozhovor s každým žákem během tisku.</p>
<p>Reflexe:</p>	<p>Žákům se velmi líbila úvodní ledolamka, kdy mohli sdělit ostatním, co se v rozhovoru ve dvojicích dozvěděli. Brali vážně i pravidlo, že se musí svého partnera zeptat, zda o něm mohou hovořit. Byli navnaděni na další výtvarnou činnost. Kromě dvou žáků, kteří navštěvují lidovou školu umění a znají některé grafické techniky tisku, žáci ještě nikdy s takovou technikou nebyli seznámeni. Těšili se na práci s válečkem, se zájmem sledovali přípravu pracovní plochy a rozválení barev. S přípravou matrice měli někteří potíže, než pochopili, že si nemohou koláž nakreslit, ale vrstvit. Závěrečná fáze tisku pro ně byla krásným překvapením a satisfakcí počátečních potíží.</p>

Vytváření papírové matrice

Foto: Daniela Krylová

Tisk z papírové matrice

Foto: Daniela Krylová

6.2.7 Místo, kde je mi dobře

Jméno vyučujícího:		Daniela Krylová
Název tematického celku:		Já a můj svět
Námět vyučovací jednotky:		Místo, kde je mi dobře
Vzdělávací oblast:		Umění a kultura
Vzdělávací obor:		Výtvarná výchova
Stupeň vzdělávání a období vzdělávání:		2. období prvního stupně vzdělávání
Očekávaný výstup vzhledem k RVP:		Žák nalézá vhodné prostředky pro vizuálně obrazná vyjádření vzniklá na základě vztahu zrakového vnímání k vnímání dalšími smysly. Při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření se vědomě zaměřuje na projevení vlastních životních zkušeností i na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy.
Dílčí výstup dané aktivity:		Žák ztvární svou představu o krajině pomocí malby temperami.
Učivo:	Obsahová doména:	Reflexe a vztahy zrakového vnímání k vnímání ostatními smysly - vizuálně obrazná vyjádření podnětů prostředky vnímatelnými ostatními smysly.
	Konkrétní učivo:	Ztvárnění vlastní představy.

Metodické poznámky:	Motivace:	Úvodní aktivita - vizualizace místa, krajiny.
	Zadání výtvarné činnosti:	Vzpomeňte si na krajinu, která se před vámi objevila během meditace a zkuste ji namalovat. Jaký pocit ve vás zanechala?
	Vazba k výtvarné kultuře:	František Schon - olomoucký krajinář (maloval okolí Hejčína, Řepčína. Cestoval po sev. Africe a Indii, které také maloval.
	Použitá technika:	Malba temperami, případně vodovými barvami.
Integrace vzdělávacího obsahu z jiných vzdělávacích oborů, resp. průřezových témat:		Osobnostní a sociální výchova. Téma OSV: kreativita, fantazie.
Forma výuky, vyučovací metoda:		Střídání metod a forem (hromadná, dialog, individuální).
Předpokládaný časový nárok:		2 hodiny
Pomůcky a prostředky:		Temperové barvy, případně vodové.
Bodový scénář hodiny:		Úvod: relaxace, provětrání místnosti, pomalé protažení a uvolnění, navození atmosféry, kdy si chci představovat a snít. Děti zavřou oči, mohou si položit hlavu na lavici. Učitel je provede krátkou meditací: nasedly do krásné barevné bubliny, která se s nimi vznesla a odnesla je na místo, kde se jim líbí, je jim tam dobře... Přípravná část: rozhovor o meditaci. Jaké místo sis představil? Co tam roste? Jsou tam

	<p>nějaká zvířata nebo lidé? Jak vypadala krajina kolem?</p> <p>Hlavní část: Děti ztvární svou představu, namalují krajinu, ve které se ocitly.</p> <p>Závěr: Společná reflexe a hodnocení aktivit: Jak ses cítil se zavřenýma očima? Líbilo se ti něco si představovat?</p>
<p>Reflexe:</p>	<p>Žáci ztvárnili své představy o krajině, která se jim líbí a kde se cítí vždy dobře. Někdo snil o exotických krajích, někdo o konkrétním místě, které zná. Použili jsme techniku malby temperou. Velmi je motivovala úvodní meditace. Rádi si položili hlavu a zavřeli oči. Denní snění jim udělalo dobře, naladili se na další aktivity - rozhovor a následná tvorba.</p>

Malba krajiny

Foto: Daniela Krylová

Místo, kde je mi dobře

Foto: Daniela Krylová

6.2.8 Mandala

Jméno vyučujícího:		Daniela Krylová
Název tematického celku:		Já a můj svět
Námět vyučovací jednotky:		Mandala
Vzdělávací oblast:		Umění a kultura
Vzdělávací obor:		Výtvarná výchova
Stupeň vzdělávání a období vzdělávání:		2. období prvního stupně vzdělávání
Očekávaný výstup vzhledem k RVP:		<p>Žák užívá a kombinuje prvky vizuálně obrazného vyjádření ve vztahu k celku (linie a barevné plochy).</p> <p>Při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření se vědomě zaměřuje na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy.</p>
Dílčí výstup dané aktivity:		Žák kombinuje tvary a barvy, používá symboly, tvoří na základě vlastní zkušenosti a fantazie.
Učivo:	Obsahová doména:	Rozvíjení smyslové citlivosti (prvky vizuálně obrazného vyjádření, uspořádání objektů do celků, reflexe a vztahy zrakového vnímání k vnímání ostatními smysly).
	Konkrétní učivo:	Žák užívá prvky vizuálně obrazného vyjádření, uspořádává je do celků, přitom využívá smyslových podnětů.

Metodické poznámky:	Motivace:	Zhlédnutí ukázky sypání mandaly tibetskými mnichy na internetovém kanálu You Tube.
	Zadání výtvarné činnosti:	Samostatná práce při tvorbě vlastní osobní mandaly. Zamyšlení nad symbolikou kruhu.
	Vazba k výtvarné kultuře:	Mandaly na kanálu You Tube: videa pořízená při vytváření opravdových mandal, případně vytvořené pomocí počítačové grafiky.
	Použitá technika:	kresba
Integrace vzdělávacího obsahu z jiných vzdělávacích oborů, resp. průřezových témat:	Osobnostní a sociální výchova Téma OSV: sebepoznání, sebepojetí	
Forma výuky, vyučovací metoda:	Zážitkové vyučování, práce ve skupinách po 4 - 5, společné aktivity na koberci, i samostatná práce v lavicích, reflexe.	
Předpokládaný časový nárok:	2 hodiny	
Pomůcky a prostředky:	Čtvrtka formátu A3, kreslicí materiál (tuš a vodové barvy, nebo pastelky, fixy), tácy s ovocem, zeleninou, počítač s připojením na internet, knihy.	
Bodový scénář hodiny:	Úvod: Kruh na koberci. Učitel vyzve děti, aby se chytily za ruce a vytvořily kruh. Co vás napadne, když se řekne kruh? Dobrovolníci si vyzkouší „být uvnitř kruhu“ a „být mimo kruh“. Je mezi těmito polohami rozdíl? Jaké jste měli pocity venku? (uvnitř, jako součást?)	

	<p>Přípravná část: Zná někdo slovo mandala? (vytvářel si někdo svou mandalu?) Vysvětlení původu a významu slova.</p> <p>Interaktivní tabule: ukázka sypání mandaly tibetskými mnichy (You Tube).</p> <p>Děti se rozdělí do skupin po pěti. Každá skupina má připraven ták s ovocem (oloupaným a očištěným) a sestaví z něj ovocnou mandalu. Důležitá je spolupráce a koncentrace.</p> <p>Hlavní část: Tvorba vlastní mandaly. Děti s pomocí kreslicího materiálu vytvoří vlastní mandalu. Začíná se středem (tam nakreslí to, co mají v srdci) a postupuje k okraji. Nejde pouze o ornament, ale symboliku.</p> <p>Závěr: Společná reflexe a hodnocení aktivit: Jak ses cítil, když jsi byl součástí kruhu? (uvnitř kruhu, vně kruhu?). Líbila se ti více práce ve skupině nebo samostatná práce? Bylo těžké vytvořit svou vlastní mandalu?</p> <p>Děti mohou své mandaly prezentovat spolužákům, vyjádřit své pocity (nahlas nebo je mohou napsat anonymně na lístek).</p> <p>Stejně jako tibetští mniši své mandaly nakonec „zničí,“ i děti ty své ovocné „snědí.“</p>
<p>Reflexe:</p>	<p>Tato hodina výtvarné výchovy měla nečekaný ohlas a dětmi byla velmi kladně hodnocená. Zaujaly je všechny aktivity, zejména pak tvorba vlastní mandaly. Některé děti znaly slovo mandala a již mají zkušenost s vybarvováním</p>

mandal. Svou mandalu si již dříve vytvořily dvě děti. Děti velice prožívaly video s tibetskými mnichy, kteří celý týden vytváří mandalu z písku, aby ji potom sesypali do mísy a rituálně vysypali do řeky.

V krabičce na lístečky s hodnocením hodiny se objevily krásné vzkazy (např.: *“cítila jsem, že jsem ve svém srdci...”*).

Vytváření ovocné mandaly

Foto: Daniela Krylová

Kreslení mandaly

Foto: Daniela Krylová

Mandaly

Foto: Daniela Krylová

6.2.9 Strach

Jméno vyučujícího:		Daniela Krylová
Název tematického celku:		Já a můj svět
Námět vyučovací jednotky:		Strach
Vzdělávací oblast:		Umění a kultura
Vzdělávací obor:		Výtvarná výchova
Stupeň vzdělávání a období vzdělávání:		2. období prvního stupně vzdělávání
Očekávaný výstup vzhledem k RVP:		Žák se při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření vědomě zaměřuje na projevení vlastních životních zkušeností i na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy.
Dílčí výstup dané aktivity:		Žák tvoří na základě vlastní zkušenosti a představy.
Učivo:	Obsahová doména:	Rozvíjení smyslové citlivosti (linie, tvary, světlostní a barevné kvality, textury). Ověřování komunikačních účinků
	Konkrétní učivo:	Osobní postoj v komunikaci, jeho utváření a zdůvodňování v komunikaci se spolužáky a učitelem. Porovnávání interpretací ostatních s vlastní.
Metodické poznámky:	Motivace:	Strach může být neurčitý nebo také zcela konkrétní. Někdy se objeví zcela náhodou, jeho příčinu objevíme dáním si věcí do souvislostí.

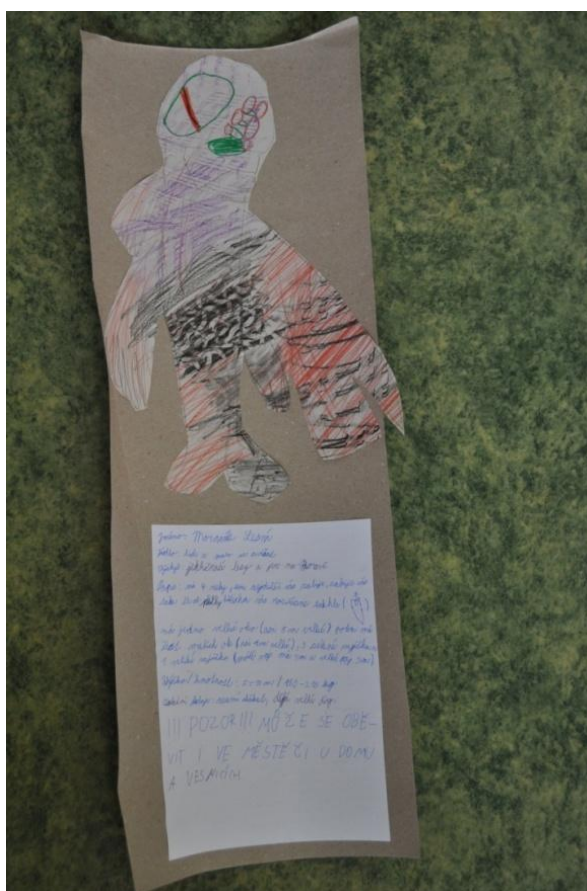
	Zadání výtvarné činnosti:	Pomocí snímání povrchů, vytrhávání a lepení vytvořte postavu strašáka. Napište k němu legendu, proč tento strašák existuje, zda a jak se dá přemoci.
	Vazba k výtvarné kultuře:	Frotáž doložena již v 1. stol. n. l. v Číně. Oživena na poč. 20. stol. surrealisty, zejména Maxem Ernstem. (Bernhardt et al. 1996, s. 126)
	Použitá technika:	Frotáž, vytrhávání, lepení.
Integrace vzdělávacího obsahu z jiných vzdělávacích oborů, resp. průřezových témat:		Osobnostní a sociální výchova. Téma OSV: hledání řešení krizových situací. Snaha přivést žáky k pochopení, že strach je přirozený pocit v každém období života.
Forma výuky, vyučovací metoda:		Zážitkové vyučování, střídání forem a metod.
Předpokládaný časový nárok:		2 hodiny
Pomůcky a prostředky:		Lístečky, psací potřeby. Balicí papíry, kreslicí materiály, lepidlo.
Bodový scénář hodiny:		Úvod: Kruh na koberci. Příběh o chlapečkovi, který se bál jít sám na toaletu. Kdyby to byl váš bratříček, jak byste mu pomohli překonat strach? Společné hledání řešení pro situace napsané na lístečkách. Přípravná část: Máte někdy z něčeho strach? Děti zvážní a zamýšlí se nad svým vlastním strachem. Prožívají strach jen někdy, nebo snad každý den? Co je jejich strašákem a noční můrou? Hlavní část: Tvorba strašáka. Žáci prochází

	<p>třídou a dalšími prostorami školy v okolí třídy. S pomocí kreslicích materiálů snímají povrchy a sledují struktury, které jim frotážování vytváří na papír. Vytrhávají tvary, ze kterých vytváří svého strašáka. Pojmenují ho a napíší k němu pár informací.</p> <p>Závěr: Společná reflexe a hodnocení aktivit: Je těžké přiznat si vlastní strach? Myslíte si, že se bojí dospělí lidé? O co nebo čeho se dospěláci mohou bát? Je k smíchu, že se lidé něčeho bojí? Děti mohou své strašáky prezentovat spolužákům, vyjádřit své pocity anonymně na lístek nebo nahlas.</p>
<p>Reflexe:</p>	<p>Technika frotáže byla pro žáky velmi zajímavá a pracovali zaujatě. Někteří tápali ve chvíli, kdy měli začít vytrhávat a sestavovat postavu strašáka. Měli představu, jak strašáka ztvárnit, ale nevěděli, jak se chopit vytrhávání. Báli se, že jim to vyjde jinak. Pomohla nabídka, aby si strašákovy části těla do frotáže vkreslili a poté je vytrhali a sestavili. S psaním legendy už žáci problém neměli. Rádi svého strašáka také ukázali svým spolužákům a vysvětlili, proč se někdy bojí a co jim pomáhá jejich strach překonat.</p>

Frotáž

Foto: Daniela Krylová

Strašák

Foto: Daniela Krylová

6.2.10 Nejlepší den ze všech

Jméno vyučujícího:		Daniela Krylová
Název tematického celku:		Já a můj svět
Námět vyučovací jednotky:		Nejlepší den ze všech
Vzdělávací oblast:		Umění a kultura
Vzdělávací obor:		Výtvarná výchova
Stupeň vzdělávání a období vzdělávání:		2. období prvního stupně vzdělávání
Očekávaný výstup vzhledem k RVP:		Žák se při tvorbě vizuálně obrazných vyjádření vědomě zaměřuje na projevení vlastních životních zkušeností i na tvorbu vyjádření, která mají komunikační účinky pro jeho nejbližší sociální vztahy. Osobitost svého vnímání uplatňuje v přístupu k realitě, k tvorbě a interpretaci vizuálně obrazného vyjádření.
Dílčí výstup dané aktivity:		Vytváření komiksu na základě vlastních představ žáků. Zamyšlení nad tím, co si žák přeje.
Učivo:	Obsahová doména:	Rozvíjení smyslové citlivosti - smyslové účinky vizuálně obrazných vyjádření. Uplatňování subjektivity - prostředky pro vyjádření emocí, pocitů, nálad, fantazie, představ a osobních zkušeností.
	Konkrétní učivo:	Typy vizuálně obrazných vyjádření, jejich rozlišení, výběr a uplatnění při vytváření komiksu.

Metodické poznámky:	Motivace:	Rozhovor o tvorbě komiksu, vytvoření vlastního komiksu.
	Zadání výtvarné činnosti:	Představte si ideální den. Jak by probíhal? Koho bych chtěl potkat, kam jet, co zažít? Svou představu ztvárníte jako komiksový příběh.
	Vazba k výtvarné kultuře:	Slovo komiks vzniklo z anglického slova <i>comicstrip</i> (pás komických obrazů). Komiks spojuje postupy malířství a literatury. V komiksech jsou za sebou uspořádány obrázky s doprovodným textem a dohromady vytvářejí příběh.
	Použitá technika:	Kresba komiksu.
Integrace vzdělávacího obsahu z jiných vzdělávacích oborů, resp. průřezových témat:	Osobnostní a sociální výchova. Téma OSV: vytváření představ, kreativní myšlení, snění.	
Forma výuky, vyučovací metoda:	Hromadná organizace, individuální práce.	
Předpokládaný časový nárok:	2 hodiny	
Pomůcky a prostředky:	Psací potřeby, papír, kreslicí materiál (pastelky, fixy, tužka), tvrdý papír.	
Bodový scénář hodiny:	Úvod: rozhovor - Máte nějaký životní sen, velké přání? Co děláte pro to, aby se vaše přání splnilo? Je vaše přání splnitelné? Přípravná část: hra - žáci sepíší svá přání jako	

	<p>Pětilístek. Své básničky žáci mohou přečíst svým spolužákům.</p> <p>Hlavní část: Tvorba návrhu nejlepšího dne ze všech. Jaký by byl, co by se v něm odehrálo, koho bych chtěl potkat? Svou představu ztvární žáci jako komiks.</p> <p>Závěr: Společná reflexe a hodnocení aktivit: Máte jen jedno velké přání nebo jich máte několik? Jak se vám líbilo vytváření Pětilístku?</p>
<p>Reflexe:</p>	<p>Žáci mají rádi komiksy. Vyprávěli nám o tom, které komiksy rádi čtou. Těšili se na vytváření svého vlastního komiksu. Svá přání si sepsali formou Pětilístku. Tuto metodu z okruhu RWCT (Čtením a psaním ke kritickému myšlení) zatím žáci neměli možnost vyzkoušet a velmi se jim líbila. Při kreslení svého komiksu žáci pracovali se zájmem. Někteří žáci si práci trochu zkomplikovali tím, že si předkreslili příliš mnoho panelů a nakonec některé museli vygumovat. Jako závěrečnou reflexi jsme zvolili rozhovor ohledně přání dětí a jejich představ o ideálním dnu a čtení komiksů.</p>

Můj ideální den

Foto: Daniela Krylová

Čtení hotových komiksů

Foto: Daniela Krylová

6.2.11 Pohled do budoucnosti

Jméno vyučujícího:		Daniela Krylová
Název tematického celku:		Já a můj svět
Námět vyučovací jednotky:		Pohled do budoucnosti
Vzdělávací oblast:		Umění a kultura
Vzdělávací obor:		Výtvarná výchova
Stupeň vzdělávání a období vzdělávání:		2. období prvního stupně vzdělávání
Očekávaný výstup vzhledem k RVP:		<p>Žák nalézá vhodné prostředky pro vizuálně obrazná vyjádření vzniklá na základě vztahu zrakového vnímání k vnímání dalšími smysly, uplatňuje je v plošné, objemové i prostorové tvorbě.</p> <p>Osobitost svého vnímání uplatňuje v přístupu k realitě, k tvorbě a interpretaci vizuálně obrazného vyjádření; pro vyjádření nových i neobvyklých pocitů a prožitků svobodně volí a kombinuje prostředky.</p>
Dílčí výstup dané aktivity:		Vnímání vlastního těla, tvorba na základě smyslové zkušenosti.
Učivo:	Obsahová doména:	Rozvíjení smyslové citlivosti - reflexe a vztahy zrakového vnímání k vnímání ostatními smysly.

	Konkrétní učivo:	Vyjádření smyslových vyjádření - zejména pohybových, zrakových.
Metodické poznámky:	Motivace:	Úvodní aktivity, rozhovor.
	Zadání výtvarné činnosti:	Pozorujte čáry na svých dlaních a zamyslete se nad svou budoucností. Co plánujete, co si přejete? Otiskněte svou dlaň na papír, vkreslete svou budoucnost, napište o své budoucnosti krátkou zprávu: Jaký chcete mít život? Co pro to musíte udělat?
	Vazba k výtvarné kultuře:	Body art: umělecký směr, který využívá lidské tělo jako vlastní materiál umělecké tvorby.
	Použitá technika:	Otisky dlaní, ozvláštnění tisku kresbou a psaným textem.
Integrace vzdělávacího obsahu z jiných vzdělávacích oborů, resp. průřezových témat:		Osobnostní a sociální výchova - vnímání vlastního těla, plánování budoucnosti, vytyčování cílů.
Forma výuky, vyučovací metoda:		Zážitkové vyučování, skupinová i individuální činnost.
Předpokládaný časový nárok:		2 hodiny
Pomůcky a prostředky:		Temperové barvy, kreslicí a psací pomůcky.
Bodový scénář hodiny:		Úvod: hra - tělo jako pohyb, žáci se rozdělí do skupin po 4. Je určen směr, kterým se bude při realizaci hry postupovat. První skupina: v momentě, kdy někoho ze skupiny napadne

téma, ihned zaujme pozici a řekne, co je. Napadne-li někoho ze skupiny pokračování, napojí svou pozici a zároveň řekne, co je. Například:

Žák 1: „*Jsem paní jdoucí po ulici*“.

Žák 2: „*Jsem její nákupní taška*“.

Žák 3: „*Jsem pejsek, co ho vede
paní na vodítku.*“

Žák 4: „*Jsem její šála.*“

Přípravná část: řeč těla - gesta, signály, které naše tělo vysílá, co všechno umí říct náš obličej...

Tělo jako umělecké dílo - můžeme je mnoha způsoby zkrášlit a taky ozvláštnit. Co je body art?

Tělo jako jedinečné bytí - říká se, v čarách našich rukou se píše náš osud. Prohlédneme si čáry na rukou. Každý má stejnou stavbu těla, ale v detailech jsme velice odlišní. Máme jiná přání, sny a vizi budoucnosti.

Hlavní část: Otisky dlaní, kresba vlastní představy o budoucnosti do čar. Možno doplnit textem. Co mi píše mé čáry života? Jaká je má představa o budoucnosti?

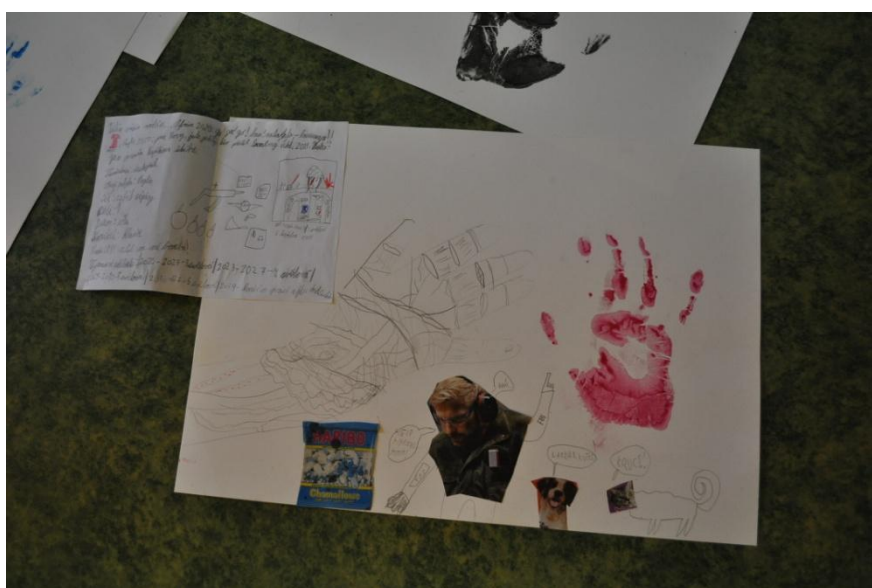
Závěr: Společná reflexe a hodnocení aktivit: Co mi říkají mé čáry života? Je nám osud dán nebo si jej utváříme sami? Děti si mohou

	vzájemně prezentovat svou vizi budoucnosti.
Reflexe:	<p>Pro otisky dlaní jsme původně zamýšleli využít kopírku, ale z důvodu šetření nám to nebylo umožněno. Využili jsme tedy temperové barvy a žáci si otiskli na papír svou dlaň. Pozorovali čáry života jak na skutečné dlani, tak v tisku, srovnávali svou levou a pravou ruku. Zároveň si představovali svou budoucnost a plánovali. Některé plány vyjadřovaly touhu po obyčejném, hezkém životě s rodinou, jiné byly skoro nereálné. Žáky trochu zaskočilo, když jsme zadali také úkol zamyslet se nad tím, co pro splnění svých snů a životních plánů musí udělat (např. vystudovat).</p>

Otisky rukou

Foto: Daniela Krylová

Plány do budoucna

Foto: Daniela Krylová

6.3 Prezentace projektu

Jako výstup projektu jsme zvolili prezentaci projektu ostatním spolužákům školy, konkrétně paralelní čtvrté třídy. Žáci se rozdělili do skupinek, z nichž každá si vybrala jedno projektové téma. Během následujícího týdne žáci v hodině českého jazyka vytvořili plakátek jako pozvánku na prezentaci a navštívili s touto pozvánkou své spolužáky. Plakát obsahoval téma prezentace, datum, čas a místo konání.

Prezentace projektu

Foto: Daniela Krylová

Prezentace projektu

Foto: Daniela Krylová

6.4 Hodnocení projektu - reflexe

Vzhledem k tomu, že našemu projektu byl vyhrazen pouze určitý počet hodin, museli jsme časový harmonogram dodržovat přesně, což bylo trochu na škodu věci. Přesto se aktivity dětem líbily, samotná výtvarná činnost jim dělala radost a o to v konečném důsledku jde. Žáci přijali kladně možnost ovlivnit projekt během jeho plánování.

Zařazení osobnostní a sociální výchovy do výtvarné výchovy si vyžádalo dodržet určitou skladbu hodiny každé výtvarné výchovy. Na začátek jsme většinou zařadili právě aktivitu z okruhu OSV, jež navodila téma hodiny, vytvořila vhodnou intimní i pracovní atmosféru a působila také jako motivační faktor. Jednalo se například o cvičení, hru, relaxační činnost. Jindy obsahovala také debatu o tématu či rozhovor v kruhu. Díky těmto aktivitám jsme si uvědomili, jak je důležité s dětmi o některých tématech mluvit a nechat je vyjádřit jejich názor. Během úvodních aktivit žáci získali představu o pojetí konkrétní hodiny výtvarné výchovy, zklidnili se a lépe reagovali na výtvarná zadání.

Žáky také zaujalo zařazení závěrečné reflexe na konec každé naší hodiny. Reflexe se vždy vázala k celé hodině výtvarné výchovy a pojímali jsme ji jako shrnutí toho, co se v dané hodině odehrálo. Žáci měli možnost se vyjádřit ke svým prožitkům, získaným zkušenostem či poznatkům. Zcela novou zkušenost pro ně znamenalo sebehodnocení a hodnocení své práce, kdy byli podporováni v hledání toho, co se jim na jejich práci líbí, co se povedlo. Reflexe probíhala většinou jako skupinová aktivita, a to z časových důvodů. Po závěrečné reflexi následovalo ukončení hodiny spojené s úklidem pracovního místa, upozorněním na to, co se bude dít v příští hodině a s rozloučením.

Výstupem našeho výtvarného projektu se po společné dohodě stala prezentace projektu, jíž se zúčastnili žáci paralelní třídy. Následovala malá výstava prací na chodbě školy určená všem spolužákům a učitelům dané školy. Během prezentace žáci seznámili své spolužáky s průběhem projektu, předvedli ukázky svých prací a sdělili jim své zážitky.

Během práce s třídou jsme si také uvědomovali, jak je důležité propojovat předměty výuky. Našemu projektu byly vyhrazeny pouze hodiny výtvarné výchovy, což se ukázalo jako určitý handicap. Chyběla nám návaznost na učivo, které zrovna daná třída probírá, celkový kontext toho, „čím žáci zrovna žijí,“ případně možnost doplnit výtvarnou práci o činnosti v jiných předmětech. Projektová metoda je především o propojování poznatků a vytváření souvislostí. Proto jsme do jednotlivých hodin výtvarné výchovy přidávali alespoň informace

ohledně použité techniky, krátký pohled do historie, který by žáky mohl zaujmout, případně informace ze světa výtvarného umění s použitím výtvarného názvosloví tak, aby žákům bylo srozumitelné.

Třídě jsme jako poděkování věnovali CD s fotografiemi, které vznikly při práci na projektu a naše prezentace vztahující se k jednotlivým tématům projektu.

ZÁVĚR

V této diplomové práci jsme se zabývali výtvarnou výchovou, výtvarným projevem dětí na 1. stupni ZŠ a propojením výtvarné výchovy s metodou projektu, to celé v kontextu s osobnostní a sociální výchovou. V současné době jsou projekty na našich školách hojně využívány, ať už z čirého zaujetí některých učitelů nebo z povinnosti „splnit zadání a vymyslet nějakou aktivitu na projektový den.“

Vytvořením výtvarného projektu jsme si kladli za cíl napomoci žákům 1. stupně v jejich osobnostním rozvoji. Zaměřili jsme se na rozvoj některých klíčových kompetencí, dovedností a schopností, zejména pak zkoumání svých pocitů, názorů, umění je zprostředkovat svému okolí a zároveň přijímat i názory jiných lidí. Důležitou klíčovou kompetencí je právě kompetence komunikativní, která byla rozvíjena komunikativními metodami práce s žáky.

Náš projekt byl vytvořen tak, aby zasahoval do všech oblastí života dnešních dětí, jako například rodina, jejich zájmy, záliby, kladné či záporné pocity v určitých situacích, apod. Na plánování projektu jsme se podíleli s dětmi společně, což vyvolalo jejich zájem a motivovalo každou naši hodinu, neboť se navržený projekt stal také jejich projektem. Práce na společném projektu umožnila žákům zapojit se dle svých možností. Učili se vzájemnému respektu a toleranci, cítili zodpovědnost za výsledek práce, byla rozvíjena jejich samostatnost a kritické myšlení, schopnost spolupracovat.

Také učitelé mají možnost se o svých žácích dovědět zajímavé informace, díky metodám Osobnostní a sociální výchovy citlivý učitel poznává své žáky také z jiné stránky jejich osobnosti, má možnost poznávat jejich názory, pocity, zkušenosti.

Závěrem bychom si dovolili znovu zdůraznit nutnost multidisciplinárního a interdisciplinárního přístupu ke vzdělávání dětí, které umožní odstranit bariéry mezi jednotlivými předměty a tím je propojit. Náš svět není rozškatulkovaný, tvoří ucelený komplex a člověk je jeho součástí. Děti od malička vnímají svět celistvý a celistvě, a proto je nutné respektovat tento přirozený jev také během procesu vzdělávání.

RESUMÉ

Diplomová práce je zaměřena na využití projektové metody ve výtvarné výchově na 1. stupni základní školy. Předkládá výtvarný projekt s názvem „Já a můj svět,“ jako názornou didaktickou pomůcku určenou učitelům 1. stupně základního vzdělávání. Práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické. Praktická část zahrnuje přípravu, realizaci a vyhodnocení výtvarného projektu.

SUMMARY

Master thesis is focused on using of project method in art lessons in the primary education. It offers an art project called „Me and my world“ as a practical and didactical instrument for primary teachers. This master thesis consists of two parts, theoretical and practical. The practical one includes a preparation, realization and evaluation of the art project.

POUŽITÉ ZDROJE:

1. BERNHARD, M. et al. *Univerzální lexikon umění*. Praha: Grafoprint-Neubert, 1996, 491 s. ISBN 80-85785-46-3.
2. BĚLECKÝ, Z. et al. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. 75 s. ISBN 978-80-87000-07-6.
3. CIKÁNOVÁ, K. *Kreslete si s námi*. 2. vyd. Praha: Aventinum, 1997. 123 s. ISBN 80-7151-015-7.
4. CIKÁNOVÁ, K. *Objevujte s námi tvar*. 1. vyd. Praha: Aventinum, 1995. 123 s. ISBN 80-7151-732-1.
5. ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. 1. vyd. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-15-3.
6. ČÁP, J. - MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 655 s. ISBN 80-7178-463-X.
7. DAŘÍLEK - P., KUSÁK, P. *Kapitoly z pedagogické psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1992. 157 s. ISBN 80-7067-189-0.
8. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí: Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele a rodiče*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 288 s. ISBN 80-7178-888-0.
9. HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život. Sociálně psychologické hry pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-80-1.
10. HOLOUŠOVÁ, D. - KROBOTOVÁ, M. *Diplomové a závěrečné práce*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 117 s. ISBN 80-244-1237-3.
11. HORSKÁ, P. et al. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. 480 s. ISBN 80-7038-011-X.
12. JEŘÁBKOVÁ, S. - SRBOVÁ, K. *Poznáváme svou osobnost. Tematický okruh OSV. Sebepoznání a sebepojetí*. 1. vyd. Praha: Projekt Odyssea, 2007. 61 s. ISBN 978-80-87145-06-7.
13. KAŠOVÁ, J. *Škola trochu jinak. Projektové vyučování v teorii a praxi*. 1. vyd. Kroměříž: Iuventa, 1995. 81 s.
14. KIRCHNEROVÁ, V. - RUBEŠOVÁ, R. *Hravé tvoření pro malá stvoření*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 128 s. ISBN 978-80-7367-524-0.

15. KOZLOVÁ, L. - KUBELOVÁ, V. *Jak psát bakalářskou a diplomovou práci*. 2. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009. 55 s. ISBN 978-80-7394-155-0.
16. MACHOVÁ, J. *Biologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 269 s. ISBN 80-7184-867-0.
17. MLČÁK, Z. *Diagnostické využití dětské kresby v práci učitele*. Ostrava: Scholaforum, 1996. 25 s. ISBN 80-86058-05-0.
18. PETTY, G. *Moderní vyučování*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. 380 s. ISBN 978-80-7367-427-4.
19. ROESELVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997. 226 s. ISBN 80-902267-2-8.
20. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.
21. SPILKOVÁ, V. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 311 s. ISBN 80-7148-942-9.
22. SRB, V. et al. *Jak na osobnostní a sociální výchovu? Výchozí příručka k metodikám OSV*. 2. vyd. Praha: Projekt Odyssea, 2007. 64 s. ISBN 978-80-87145-01-2.
23. SÝKORA, F. - KOSTKOVÁ J. *Didaktika tělesné výchovy: Učební text pro posluchače oboru tělesná výchova a sport*. 1. vyd. Praha: SPN, 1985.
24. ŠAMŠULA, P. *Obrázárna v hlavě: výtvarná čítanka pro 2. - 5. ročník ZŠ*. 1. vyd. Praha: Práce, 1996. 95 s. ISBN 80-208-0380-7.
25. ŠOBÁŇOVÁ, P. *Kapitoly z didaktiky výtvarné výchovy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 92 s. ISBN 80-244-1469-4.
26. ŠTECH, S. *Škola stále nová*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. 258 s. ISBN 80-7066-673-0.
27. TOMKOVÁ, A. et al. *Učíme v projektech*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 176 s. ISBN 978-80-7367-527-1.
28. ULMANOVÁ, M. - DUBEC, M. *Čítanka k osobnostní a sociální výchově*. Praha: Projekt Odyssea, 2012. 80 s. ISBN 978-80-87145-42-5.
29. UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychický život dítěte*. 5. vyd. Praha: Portál, 2002. 125 s. ISBN 80-7178-599-7.
30. UŽDIL, J. *Mezi uměním a výchovou*. 1. vyd. Praha: SPN, 1988.

31. UŽDIL, J. *Výtvarný projev a výchova*. 2. dopl. vyd. Praha: SPN, 1978. 333 s.
32. VALENTA, J. *Pohledy: projektová metoda ve škole a za školou*. 1. vyd. Praha: IPOS ARTAMA, 1993. 61 s. ISBN 80-7068-066-0.
33. VALENTA, J. *Učit se být: témata a praktické metody pro osobnostní a sociální výchovu na ZŠ a SŠ*. 2. vyd. Praha: Strom: AISIS, 2003. 95 s. ISBN 80-86106-10-1.
34. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

Elektronické zdroje:

JEŘÁBEK, J. - TUPÝ, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: přepracované vydání* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, ©2013. Dostupné z <http://www.vuppraha.cz/>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Daniela Krylová
Katedra:	Katedra výtvarné výchovy PedF UP Olomouc
Vedoucí práce:	Mgr. Petr Exler, Ph.D
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Využití výtvarného projektu na 1. stupni ZŠ „Já a můj svět“
Název v angličtině:	Using of project method in art lessons in the primary education. „Me and my world“
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na využití projektové metody ve výtvarné výchově na 1. stupni ZŠ. Předkládá výtvarný projekt s názvem „Já a můj svět“ jako názornou didaktickou pomůcku určenou učitelům 1. stupně základního vzdělávání. Práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické. Praktická část zahrnuje přípravu, realizaci a vyhodnocení výtvarného projektu.
Klíčová slova:	Rámcový vzdělávací plán, osobnostní a sociální výchova, výtvarný projekt, dětský výtvarný projev.
Anotace v angličtině:	Master thesis is focused on using of project method in art lessons in the primary education. It offers an art project called „Me and my world“ as a practical and didactical instrument for primary teachers. This master thesis consists of two parts, theoretical and practical. A practical one includes a preparation, realization and evaluation of the art project.
Klíčová slova v angličtině:	Frame educational programme for the elementary education, art project, children´s art display (manifestation).
Přílohy vázané v práci:	0
Rozsah práce:	98 stran
Jazyk práce:	čeština

